

A tartalomból:

Junger József dr.: Szellemtörténeti szempontok az asszimiláció problémájához — Csermely Gyula: A hazatalált lélek — Poll Ernő: Lázás élet (vers) — Dr. Scheiber Sándor: Blau Lajos levelezése — Vihar Béla: Ima az elveszett játékokért (vers) — J. Budkó, a grafikus és a festőművész — Komlós Aladár: Néger költőket olvasok... — Langston Hughes: Néger vagyok (vers) — Countes Cullen I. L.: Az új pajtások (vers) — Gwendolyn Bennett A. S.: Egy néger leányhoz (vers) — Egy szál fehér szekfű — Teszler Herman: A magyar zsidó szociológia alapvetése — Stern Magda: Az ezüsthátol — Abádi Imre: Élő díszlet Chopin C-dúr preludiúmához (vers) — Büchler Zsigmond főrabbi halála — Schnabel László: Giszkalay János — Egy erdélyi zsidó költő — Barát Endre: Áldj meg, apám!... — Dr. Kenéz-Kurländer Ede: Dr. Konrád Béla utolsó vacsorája — Új könyvek — Berkó Sándor: Az ördög köpenyében — Spinoza-füzetek — Krónika és Szemle — Kiss Arnold emlékünnap a Szentföldön — Zsidó humor — Hat illusztráció és egy műmelléklet.

ALULT

ÉS JOVO

ZSIDÓ LAP

SZERKEZTI • ÉS • KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő, Jugoszláviában 250 dinár, Amerikában 5 dollár.

TIVOLI VI., NAGYMEZŐ-U. 8
TELEFON: 123-049

ELŐADÁSOK kezdete: Hétfőtől péntekig $\frac{1}{2}$ 5, 7, $\frac{1}{2}$ 10
Szombaton: $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{4}$ 6, $\frac{3}{4}$ 8, $\frac{3}{4}$ 10.

Vasár- és ünnepnap: $\frac{3}{4}$ 2, $\frac{3}{4}$ 4, $\frac{3}{4}$ 6, $\frac{3}{4}$ 8, $\frac{3}{4}$ 10.

Minden vasárnap d. e. **FILMMATINÉ**
olcsó helyárrakkal: $\frac{3}{4}$ 10 és $\frac{3}{4}$ 12 órai kezdettel, más-
más műsorral.

Budapest legelegánsabb ORTH. KÓSER ÉTTERME

NISZEL-ÉTTEREM

Lakodalmak Révay-utca 14. Bankettek
(Andrássy-út 10—12. között.)

Erdélyiek találkozóhelye. Tel.: 124-061 és 129-601.

DR. KONRÁD BÉLA

Nagy veszteség érte a magyar zsidóságot. Dr. Konrád Béla, nagyváradai kongr. hitközség elnöke hatvanhét éves korában repülőszerencsétlenség áldozata lett. Január 16-án, csütörtökön a magyar zsidó szabadegyetemen tartott előadást az erdélyi zsidóság küzdelmeiről magyarságáért az idegen uralom alatt. Másnap reggel a gép, melyen haza tért, a nagyváradai repülőtéren felrobbant és a bennülők közül tizenhárman elpusztultak, köztük dr. Konrád Béla.

Dr. Konrád Béla halálát az egész magyar zsidóság gyászolja, de a veszteség a nagyváradai zsidóságot érinti legsúlyosabban, melynek tizenhét éven át hitközségi elnöke, szellemi vezére volt.

A Cion-templomból temették dr. Konrád Bélát, kit Nagyvárad zsidó és keresztény társadalma egyaránt gyászolt. A temetésen megjelent dr. Cziffra Kálmán, Bihar vármegye főispánja, dr. Markovits Manó ny. főispán, dr. Thury Kálmán református főgondnok, a nagyváradai ítélőtábla elnöke, Materny Imre evangélikus főesperes, a római katolikus egyház képviselőjében dr. Gyöngyössy István, a váradi ítélőtábla ügyészségi elnöke és még nagyon sokan. Dr. Konrád Béla nagy érdemeit koporsója mellett dr. Vajda István nagyváradai főrabbi méltatta, majd dr. Weinberger Mózes kolozsvári főrabbi, dr. Meer Samu, dr. Szilas Izidor, dr. Kupfer Miksa, a temetőben Ullmann Izidor, a váradi orth. hitközség elnöke és dr. Faragó Viktor, a hitközség ügyésztitkára búcsúztatták lélekemelő beszédekben a magyar zsidóság nagy halottját.

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159

Orthopäd luxuscipőt készít

FRIEDMANN LAJOS, ÚJPEST, ÁRPÁD-ÚT 146
Telefonhívó 295-274 Szombaton zárva

Visó Márkéné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST

Károly-körút 25, félem.
[Király-utcasarok]

Telefon: 330-693

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Karmel ארטה כשר Penzió Budapest

VI., Andrássy-út 43 * Telefon 225-664
225-434

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen *ujonnan* berendezve. *Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Sziveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.*

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF **ZSIDÓ LAP** XXXI. ÉVFOLYAM, 1941 FEBRUÁR

JUNGER JÓZSEF DR.:

SZELLEMTÖRTÉNETI SZEMPONTOK AZ ASSZIMILÁCIÓ PROBLÉMÁJÁHOZ

Ami a nép fogalmát a faj fogalma fölé emeli, az a bizonyos szellemi plusz, a gondolkodás, a történelmi hagyományok, az erkölcsi felfogás, az az egész lelki beállítottság sajátossága, melynek tudatossá válása teszi a népet a fajjal, ezzel az antropológiai-fiziológiai, tehát természeti jelenséggel szemben, amit lényege szerint jelent: kultúrközösséggé. (Ha még ezenfelül akaratközösséggé, politikai közösséggé lesz, akkor nemzetről beszélünk.) Egy nép tehát mint olyan, mint a társadalmi világ jelensége a maga életét a kultúrájában éli, a „népiség“ belső lelki-szellemi tartalmakból áll. Az asszimiláció pedig éppen e belső lelki tartalmak átalakulását, kicserélődését jelenti. Ezért kell éles különbséget tennünk egyéni és népi asszimiláció között. Ha egy egyén lelki világa alakul át, telítődik más „népiség“ tartalmával, azért az asszimiláló alany egyénisége, különálló személyisége természetszerűleg megőrződik, ugyanazon Én lesz és marad hordozója a változó szellemi tartalmaknak. Viszont egy nép a maga speciális életét mindenestől ilyen tartalmakban éli s ennél fogva ezeknek mássá léte az illető nép megsemmisülésével egyértelmű. Egy nép számára az asszimiláció tehát (ha azt az egyéni asszimiláció értelmében fogjuk fel) a néphalált jelenti, a nép megszűnt szociális kultúrközösséggé lenni, tehát megszűnt létezni, az alkotó egyedek más népek kötelékébe olvadnak be. (Ezért kell a népi asszimilációnak más jelentést adni, mint az egyéninek. Ennek részletesebb kifejtése azonban most nem tartozik tárgyunkhoz.)

Hajszál híján az ilyen néphalállal egyértelmű asszimiláció áldozata lett a zsidóság is. Körülbelül a 19. század közepéig a zsidóság népi mivolta minden szétszóratása ellenére egy pillanatig sem volt vitás s csak ezen időtől fogva vált domináló zsidó törekvéssé a sajátos népiség letagadása, a zsidóságnak „csak vallás“-sá való denaturálása. S ez a törekvés legalább is a zsidóság felé nem kis sikereket ért el, különösen Közép-Európában. Itt tényleg oly nagy méretűvé fokozódott az asszimilációs tendencia, az itt élő zsidóság tekintélyes része itt oly teljességgel cserélte ki zsidó kultúrértékeit más szellemi javakra, hogy valóban elhitte, hogy a zsidó nép, mint olyan, máról holnapra megszűnt létezni,

már pedig tudjuk, hogy a népi tudat milyen döntő jelentőségű tényezője a népiség fenntartásának.

Mi volt az oka ennek a szántszándékkal elhatározott népi öngyilkosságnak? Eleve lemondva az okok teljességének felderítéséről — nem beszélünk tehát ehelyütt a mélyen fekvő történelmi okokról, elsősorban a gettó végzetes hatásáról —, csupán az éppen adott kor, a 19. század második fele, általános korszellemének vizsgálatával igyekszünk bizonyos fokú magyarázatát adni problémánknak.

Mi volt e kor szellemének az igazi karakterisztikuma? Aki e kérdésre az individualizmussal felel, az, ha mindjárt a legszembeötlőbb, de mindenesetre csak felületi pontján marad a korszellemnek. Ha az individualizmus, amely hajlamos volt arra, hogy a nemzetekben ne organikus, hanem egyszerű gyűjtőfogalmakat lásson, mely az alkotó egyedet az állampolgári jogszabályok külsődleges kapcsaival fogja össze, kétségtelenül meg is könnyítette a zsidóság asszimilációját, végső sorban maga is csak okozat volt, egyik vetülete a mélyebben fekvő lényegnek. Mi a korszellemnek ezt a lényegét a pozitivizmusban látjuk. Ez volt az az „allgemeine Denkungsart“, amely a kor gondolkodásának jellegét megadta.

Ebben az időben a természettudományok szédületes fejlődésének, az általuk elért csodálatos eredmények hatása alatt állott minden gondolkodás. S ezek hatása alatt a természettudományok módszerei vették hirtokukba a szellemi tudományokat is. Ez azt jelentette, hogy itt is a merő empirizmus, a csak tapasztalati tények után induló pozitivizmus uralkodott. E szellem alkotta világgépet pedig teljesen kimerítette a világ monisztikus felfogása, minden metafizika kikapcsolásával a világban csak az érzéki valóság, a megfogható meglévő szemlélése. Ez a szemlélet tehát a csak a „sein“-re, az anyagi valóságra volt figyelemmel. Mivel pedig a természeti valóság állandóan változik, ennek analógiájára e felfogás a történelmi-társadalmi világban is tagadott minden abszolút értéket, örökérvényű eszmét s minden dolog történelmiségére, általános történelmi relativizmusra esküdött. A történelem főelve így a változás, amely éppen olyan vaskövetkezetességű törvényt ugal, mint a természet. Min-

den ami történik. az éppen olyan okozatosági viszonynak van alárendelve, mint a természetben beálló változások. S ezek az összefüggések éppen a történelmi törvények által válnak megérthetővé. A gondolkodó ember feladata tehát e törvények megismerése s azután a hozzájuk való alkalmazkodás. Ezt hirdette a kor legnagyobb hatású filozófusa, Herbert Spencer, aki szerint az emberi tökéletesség fokmérője a minél teljesebb mértékű alkalmazkodás. Az alkalmazkodás válik a kor étoszának főelvévé, mégpedig mivel a törvények a valóságban demonstrálódnak s „minden, ami van, az ésszerű, tehát helyes“ (ez a Hegelből kikapott jelszó volt a kor kedvenc jelszava): a meglévőhöz, az éppen fennállóhoz való alkalmazkodás. A helyes magatartás normáit „a meglévő immanenciájából kell leolvasni“ s az erkölcs szabályai többé nem a tényleges adottságoktól függetlenül érvényes, örök értékekre támaszkodó imperatív „sollen“-t jelentenek, hanem, amint Stuart Mill kifejezi, a hasznossági szempontoktól vezetett „praxis művészetének“ elveivé süllyednek. Mi az asszimiláció végső szellemtörténelmi okát ebben látjuk: a korszellem hasznossági okokból az adott pozitívumhoz minél teljesebben való alkalmazkodást előíró alapnormájában.

A zsidók az emancipáció mámorában szívesen tettek eleget ennek az előírásnak s buzgón igyekeztek minél tökéletesebben eleget tenni. Mohón vetették rá magukat az előlük eddig elzárt nyugati kultúrára s azt hitték, amivel most, éppen az adott pillanathban szembetalálkoznak, az maga a nyugati kultúra, nem pedig csak egyik fejezete. Mivel pedig

ebből azt olvasták ki, hogy mindenképpen a leghasznosabb dolog a legteljesebb alkalmazkodás, lázas sietséggel igyekeztek mindent kivetni magukból, ami ezt a pillanatnyilag hasznos alkalmazkodást véleményük szerint gátolhatta. Őket, a nyugati kultúra neofitáit, teljesen elkapta az éppen akkor uralkodó pozitivistákorszellem, felszívódott csontjukba, vérükbe, s áldozatul dobták oda neki zsidóságukat, amely a nagy tömeg számára néhány többé-kevésbé értelmetlen vallási külsőséggé üresedett.

Jól tudjuk, hogy e teljesen félreértett, a nagy, korszerű alkalmazkodási lázban felgerjedt totális asszimilációs törekvés végső sorban milyen tragikus következményekkel járt. Tulajdonképpen nem ért el többet, minthogy a zsidókat elszakította az ősi zsidó szellem talajától, gyökértelenné tette őket s a legsúlyosabb lelki válságba taszította akkor, amikor emancipációs törvényeken is beteljesedett minden történelmi jelenség közös sorsa, s megdőltek akkor, amikor hiába igyekeztek a zsidók magatartásuk normáit a „meglévő“ immanenciájából leolvasni, mert a meglévő, a tényleges valóság igen nagyot fordult, mégpedig a rovásukra.

A zsidóságtól elszakított, folytonos alkalmazkodásra beállított zsidó lélek sehogy sem tudott kiutat találni e valóságban, amelynek oly fájóan nagymérvű kiszélesedése is elsősorban arra vezethető tehát vissza, hogy úgyszólván minden fenntartás nélkül sodort el bennünket az a korszellem, amely először érintett meg minket a gettófalak ledőlése után.

(A Keren Hayesod jubileumához)

Szüret Jeruzsálem mellett. MeseK hapoaloth

SCHNABEL LÁSZLÓ: GISZKALAY JÁNOS — EGY ERDÉLYI ZSIDÓ KÖLTŐ

Erdély felszabadításával seregszemlét tart a magyar világ: kik azok a kulturális értékek, akik a határok tágulásával most már szerves részei lesznek a magyar kultúrkörnek. Nekünk, zsidóknak is most kelet felé kell tekintenünk, hogy megismerjük a visszatért országrész zsidó értékeit is, akik között kétségenkívül a legelső sorában Giszkalay János nevét kell említenünk.

Amiképpen igaz az az állítás, hogy nem mindig magyar író az, aki műveit magyar nyelven írja, annyira igaz az a tétel is, hogy nem számíthat zsidó írónak, zsidó költőnek, akinek műveiben nem testesül meg a zsidó lényeg belső tartalma, hogy azokban általános érvényű kifejezési formát találjon népünk lelke és álromantikától mentes képet kapjon népünk szellemisége.

Az ú. n. felekezeti író nemcsak a zsidó lélek mélységeinek ábrázolásától áll távol, hanem mondanivalóinak anyagát sem a zsidó élethől meríti, mert az ő zsidóságu kimerült a péntekesti gyertyák és a laskás-kávés szentimentális hangulatábrázolásában. Az igazi zsidó életet rendszerint nem ismerték, vagy ha esetleg igen, azt a maga valóságában, — mentalitásuknál fogva — bemutatni nem merték.

Az igazi zsidó íróban ezzel szemben egybeolvadnak a történeti zsidóság tényleges régi és új alkotásai és leszáll ezeknek legbensőbb magvához, azoknak szellemi lényege felé. Új szím, új megérzés és új meglátás jellemzi a zsidó író és költő alkotását.

Ezt az irodalmat az erdélyi magyar nyelvű zsidó költészetben, egy-két kivételtől eltekintve, Giszkalay János képviseli.

Budapestről indult el írói pályája, ahol a „Jövők” című zsidó hetilapot szerkesztette. Budapestről Erdélybe kerül s itt bontakozik ki költői és írói nagysága. Zsidó valóságok költői szimbóluma Giszkalay költészete. Magában hordja őseinek hosszú sorát, akik elevenen élnek benne és űzik, hajtják új utak felé. Megtaláljuk benne a lángésznek ama erejét, amely az emberi lélek minden élményét a művészet legmagasabb csúcsára képes felemelni, de megtaláljuk benne a dolgoknak azt az életre-halálra való komolyan vevését, ami a lélek minden rezdülésére érzékeny költő legfőbb ismertetőjele.

A zsidó az írás népe, de más írásáé... Giszkalayban a zsidó író feladata teljesedik be. Költészete minden megrezdülésében zsidó, még akkor is, ha nem kifejezetten zsidó témát dolgoz fel. Verseiből hangok csendülnek fülünkbe és visszhangoznak sokáig a szívekben. Schöpflin írta valahol, hogy aki a költőt igazán meg akarja érteni, annak egy kicsit magának is költőnek kell lennie. Mi ezt úgy fogalmazzuk meg, hogy aki Giszkalayt igazán meg akarja érteni, annak kicsit zsidónak kell lennie, a zsidóságnak olyan szent és mély komolyan-vevéssel, mint az Giszkalaynál található. Hogyan is mondja Ady? „Illést se látta minden ember, csak az, aki lélekben rokon”. Érzésekre bukkanunk ezekben a versekben, amelyek bennünk éltek homályosan, s amelyeket ő formált konkrét gondolatokká. Bajunk az ő baja, gondunk az ő gondja, fájdalmunk az ő fájdalma. sóhajunk az ő sóhajása.

Ő maga szélsőséges, mint a zsidó sors, s bár megvan benne az elhivatottság tudata, gyakran kétségek között hanykolódik. Egy síkon azonban megrendíthetetlen és ez: a zsidó nép újjászületésébe, Erec Jisráél felépülésébe vetett hite. Ezt hirdeti a próféta fanatizmusával és ez adja meg egész költészetének és egész egyéniségének alaptónusát.

Itt nemcsak prófétának érzi, hanem prófétának vallja is magát. „Én téged most megverlek próféta-sággal, hogy láss s beszélj!” s bár először megdöbben a nagy feladattól, tiltakozik: „kérjem kegyét rongynak, hazugnak, nem is magának, ők maguknak?” de aztán belenyugszik rendeltetésébe: „hajt Isten és dögre váró varjak, hogy mégis, inból és magamból, kötél csavarjak fülöknek...”

Tudja, hogy a próféták „ekék Isten ugarán”. de hajtja a küldetés láza és dinamikus ereje nem is versekben, hanem sikoltozó szövegekben fordul a Nép felé, hogy álljon az Országépítés szolgálatába. Nem vár jutalmat, de érzi, hogy a zsidó feltámadás hőseinek: „ál haniszim harcos, szép imádság, nevünkért cseng jövő templomokban”. Féktelen haraggal fordul a habozók felé, akik: „dicső csaták egyetlen szégyenfoltja”. De ezt a haragot nem a gyűlö-

let, hanem a kétségbeesés váltja ki belőle, azok ellen, akik: „multat felednek, jövőt tagadnak” és magához ölel minden megtérőt, hogy „vérében megtisztuljanak”.

Új, szépen élni és szépen halni tudó zsidóság Giszkalay ideálja s ezért vállalta a prófétasorsot. Hiszi Petőfivel, hogy a nemzet költőjének az a hivatása, hogy mint egyszer a pusztában a lángoszlop, mutassa az utat nemzetének. Nem akar más lenni, mint ami: zsidó költő. Érzi Arany Jánossal: „költő az legyen, mi népe, mert kivágnyi kész halál”.

Halkabb, csendesebb családi tírója. Alig pár darab, de valamennyi egy melegen érző lélek rezdülése, és a szenvedést hőiesen viselni tudó zsidó klasszikus ábrázolása.

„Apám, ez a nyakas zsidó: szemében közönyt tudott mutatni és keményen tudott nem tudni. Fiát nem kereste, mert nem szabad gyászolni péntek este“.

Az érzéseknek nem annyira széles, mint mély skáláját találjuk nála; még szerelmi lírájában is zsidó, beleéli magát a multba, mert intenzitással él a jelenben.

Költészete a vihar poézise. Nem beszél: de kitör, nem sír: de sikolt, a vihar poézise, amely rombol: de termékenyít.

Erős történelemtudata nemcsak két verseskötetében (Új prófécia könyvéből és Guss Chalav látomása), hanem prózai írásaiban is megnyilvánul. Ezekbe a művekbe beleviszi a régi idők hangulatát és ahol a logika hiányzik, azt íráskészségével együtt jelentkező csapongó fantáziájával pótolja.

Erdélyi működése alatt alig volt zsidó-lakta fészek, ahol meg ne fordult volna. Hirdette a zsidóságot szóban, írásban. És az erdélyi zsidóságnak prófétája halhatatlan szolgálatot tett a magyar kultúrának is, midőn zsoltáros, bibliás, zengő, szép magyar nyelvét írásain keresztül magába szívhatta az a generáció, amelyik ott és akkor nőtt fel, ahol és amikor tilos volt a magyar szó, a magyar beszéd. Zsidó érzéseiket, zsidó gondolataikat Giszkalay lírája tudatosította bennük s így lett zsidóságuk élménye magyarságuk nagy élményévé.

Még a román uralom utolsó éveiben elhagyta Erdélyt és Erec Jiszráélba ment. Így csak írásain keresztül érezhetjük most a magyar zsidó kultúrártékekhez tartozónak, pedig ittléte és izmos egyénisége a magyar és zsidó kultúra egyetemének is sokat jelentene.

BARÁT ENDRE:

ÁLDJ MEG, APÁM!...

*Apám, két kezéd tedd reám,
illesd szürkülő koponyám.*

*Ma ünnepest van, itt vagyok, —
mormold el a szent mondatot.*

*Aldj meg apám... Óvjál, szeress,
két tenyeredbe rejtegesse!...*

*Ha lelkem bánattól beteg,
csak hozzád menekülhetek.*

*Ha gond nyomaszt és szégyen ér,
hadd simítson e két tenyér!...*

*Oly erős, biztos, nem remeg, —
megótalmaz még, ugy-e, meg?!*

*Mint hó a megdermedt mezőn,
úgy boríts, oly melengetőn.*

*Aldj meg apám, óvjál, szeress,
két tenyeredbe rejtegesse!*

Fejem lehajtom elibed...

Chanita, új telep Galileában (A Keren Hayesod jubileuma alkalmából)

CSERMELY GYULA: A HAZATALÁLT LÉLEK

Don Narciso Galinda, korán elhalt spanyol szülők gyermeke, a tizenhetedik század első felében, Albacete községben plébános volt. Hívői nagyon szerették, mert csakis papi hivatásának és a közjónak szentelte életét és bizony sajnálkoztak és könnyeket sírtak, mikor az egyházmegye püspöke Valenciába helyezte át, a város egyik plébániája lelki fejéül.

Valenciában don Narciso, hogy megismerje a várost és az előtte még idegen népet, ott tartózkodása első napjaiban sokat járta az utcákat, tereket, s mert maga még idegen volt a városban, sekrestyésével kísértette el magát, aki minden embert, minden gyereket is jól ismert.

Egy tavaszi nap délidőtájt, ahogy keresztülmentek egy téren, a sekrestyés suttogva megszólalt:

— Jól nézze meg, szent atyám, azt az embert, aki ott jön és egyenesen erre felénk tart.

— Miért nézzem meg jobban, mint másokat?

— Mert azzal az inkuizíciónak és úgy lehet, szent atyámnak is még dolga lesz. Miguel Espanja a neve és gyanítjuk az átkozottról, hogy marannus. Nyíltan vallásos keresztény, de titokban annál megátalkodottabb zsidó. Mihelyt rábizonyítjuk, hogy csakugyan marannus, ő is égni fog, mint most öt hónapja egy társa.

— Sok marannus van-e a városban, sekrestyés?

— Még hány lehet, nem tudom, szent atyám. Mi kilencre gyanakszunk, hogy eladták lelküket az ördögnek. Akit megégettünk most öt hónapja, volt a tizedik.

Don Narciso Galinda jól megnézte a megjelölt embert. Magasnövésű, csontos arcú férfiú volt, minden mozdulata és vonása spanyol, csak a szemében, a léleknek a világba néző ablakában volt valami, mint a messze csillagból jött fénysugár, olyasmi, ami megkülönböztette azt az embert a spanyoltól.

Don Narciso Galinda most először látott életében marannust és nagyon csodálkozott, hogy az az ember, aki voltaképpen szentségtörő bűnös, nem hangolta ellenszenvre a lelkét. Neki, mint egyházi férfiúnak, valami iszonyodás vagy legalább is valami fájdalmas megszánság kellett volna, hogy megtöltse a bensejét, ahogy bizonyára megtöltötte volna, ha azt mondja a sekrestyés az emberre, hogy tolvajok orgazdája vagy hogy parázna; Miguel Espanjára, aki most ment el mellette, azt mondta, hogy titokban zsidó, vagyis hittagadó, eretnek, főbűnös, mégsem iszonyodást érzett, amikor ránézett, hanem valamit, aminek nevet sem tudott adni. — Vajjon mi lehetett az oka — mélyedt el magában a plébános —, hogy én valóságos vonzalommal néztem azt a marannus Espanját, aki titokban zsidó, mert atyja és nagyatyja is az volt.

Közben folytatták útjukat és a magyarázó sekrestyés hol erre hívta fel, hol másra a plébános figyelmét. — Nézze meg ezt a kápolnát, szent atyám. Százötven évvel ezelőtt zsidó templom volt. Az átkozott marannusok most is zsidó templomnak tekintik, mert többnyire ide jönnek szent misére. S ha letérdelnek, úgy csókolják földjét, mint a hátramaradt vigasztalhatatlan hitves; volt hitvesének sírhalmát csókolja. Hogy elhárítsák magukról a gyanút, egyszer-egyszer más templomba is elmennek, de leginkább ide jönnek a bélpoklosok.

És don Narciso Galinda megint nem tudta, miért nézi oly ellágyultan azt a kápolnát, mely valamikor az Egyisten temploma volt? Alsó építménye ősrégi falazat, csak a kimagasló tornya újabb alkotás. Szeretett volna odamenni és belülről is megnézni a kápolnát, de a sekrestyés azt mondta: — Most mutatok valamit, szent atyám, amit Albaceteben bizonyára nem látott. S egy feketés halomhoz vezetett, melyet részben már elhordott a szél, részben már elmosott az eső, de még látszott a pernye közt valami, ami nem lehetett famaradvány, hanem másféle.

— Ez micsoda? — kérdezte a plébános.

— Máglya maradványa, — felelte a sekrestyés. — Öt hónappal ezelőtt itt marannus-égetés volt a téren. Szaka-

datlanul lángolt a máglya, míg csak porrá nem égett az átkozott, de kemény csontú lehetett a nyomorult, mert egy-egy lábszárdarab még most is van a pernye közt. Hozzányúlni persze nem szabad; hordja el a szél és mossa el az eső; aki igaz ember pedig erre jár, az csak odaköpi az üszökre és tovább megy. — S hogy megmutassa ő is, milyen ember ő, a sekrestyés nem is egyszer, de háromszor sercintett a pernyébe.

Don Narciso Galinda pedig egyszer sem s ezt a vakbuzgó sekrestyés csak azért nem vehette észre, mert bele is rúgván a máglyába, háttal került az elgondolkozó papnak.

Aznap éjszaka a plébános nem állta meg; mintha holdkóros lett volna, éjfél felé, hogy már aludt a város, kiosont a házából és az árnyékos helyeket keresve, ahová nem tűzött a fogyó hold világa, odasurrant az öthónapos máglyához. Nem tudta magyarázatát, mi vonzza őt arra a helyre, csak ment, mintha húzta volna valami. S mikor kérdezte magától: mit akarok ott, mit fogok csinálni, ha ott leszek, nem tudott magának választ. Csak lopta magát előre, a város végén lévő, ligettől határolt szabad tér felé s mikor elérte az utolsó házat, melynek árnyéka eltakarhatta mások szeme előtt, elgondolkozva megállt és tünődött. — Mi kényszerít oda a halomhoz, mit akarok ott? Levenni a kalapomat és imádságot mondani azért, aki tűzhalált halt a maga hitéért? Vagy felvenni egy maroknyit a pernyéből és legalább azt a maroknyit odavinni arra a helyre, amely — mint a multkor nekem mondták — valamikor régen zsidó temető volt? De miért is akarom vagy az egyiket, vagy a másikat... miért? Hát kicsodám volt nekem az az ember, aki ott, azon a máglyán, végezte be a földön való életét?

Ahogy tétován állt és mereven abba az irányba nézett, az ellenkező irányból valami árnyék közeledett a máglyához. Emberé volt az az árnyék; a holdvilágnál úgy látta a plébános, hogy magasnövésű, csontos arcú férfiú, aki óvatosan körülnézett, közelebb ment a máglyához, kelet felé fordult, majd fojtott hangon imádkozni kezdett. — *Él mólé rachmim*, — zokogta ott megtörtén az ember, a többit már csak halk hangon mormolta. S mert kelet felé fordulván, a holdvilág az arcára pásztázott, a plébános megösmerte az embert: Miguel Espanja volt, a marannus.

Don Galinda már meg akart fordulni, hogy sietve hazamenjen a paplakba, de csak belelapult egy falmélyedésbe, ahol legsötétebb, legvastagabb volt az árnyék. Mert látta, hogy az az ember most errefelé veszi az útját; az utca tulsó oldalán ment tova s ahogy elhaladt a szemben lévő ház előtt a plébános hallotta, hogy mi az, mit mondott. Visszanézve a máglya felé, azt mondta: — tegnap neked, holnap talán már nekem, és mégis! Egy az Isten, örökkön örökké csak Egy!

Don Galindát, mikor megtörtén hazaért, a kérdések egész áradata rohanta meg. Miért, miért, miért? Miért volt, hogy ma délelőtt, mikor először láttam azt az embert, valami rokonérzés ébredt a lelkemben; miért, hogy azt a kápolnát úgy néztem, azt a kápolnát, mely hajdan zsidó templom volt, hogy valami belényilalt a szívembe; miért, hogy fájdalom marcangolt, mikor a sekrestyés teleköpte a pernyét; mi unszolt, mi kényszerített, hogy most éjszaka kimentem a máglyához és miért rendültem meg egész lényemben, mikor meghallottam azt az él mólé rachmimot?

És miért volt az, hogy én, mikor külföldön utazva, egy-egy városnak a ghettoját is bejártam, mely sajnálkozással néztem a megvetett, agyongyötrött zsidókat és miért volt az, — a plébános ennél a kérdésnél majd megmerevült — miért volt az, hogy én játszva tanultam meg héberül és tíz hónapi tanulás után már folyékonyan beszéltem a nyelvet? Papnövendék-társaimnak fáradságos kín volt a héber nyelv, én pedig egy év után már a pontozatlan szöveget is értettem. Miért, miért?

— Talán azért és mindezt talán azért, mert... mert — don Narciso Galinda bágyadtan fel és alá támolygott a szo-

bában — mert az én felmenőim is marannusok lehettek, sőt a távolabbi multban igaz zsidók voltak az őseim? S amit ma éreztem, az nem volt más, mint... mint... mint a zsidó lélek halk jelentkezése portestemben?

— Apám, Rodrigo Galinda, három hónappal születésem előtt, anyám pedig gyermekágyban halt meg. S én kolostorban nevelkedtem és pap lettem. Hol találok adatot arra, hogy apai nagyszüleim kik lehettek? Hiszen nem maradt utánuk semmi, csak az a megfakult szentkép ott a sarokban.

A plébánost egy gondolat kapta meg. Az egész világon a zsidók vagy imádságos könyvbe, vagy egy bibliába írják be, mikor mely napon született gyermekük. Hátha annak a szentképnek a visszája — pótolta nagyatyámnál a bibliát?

Leak szította a falról a szentképet, hogy lefeszegesse hátáról a papirost, mely az aranvoztott keretre volt ragasztva. De csak megállt a tétovázó keze: mi lesz, ha kiderül, hogy csakugyan?

Kisérteties csönd volt a szobában, a fagygyúgyertya lángja vöröses-homályosan imbolygott. Még a habozásnak kinteljes percei, azután: legyen meg a Te akaratod, Teremtőm és a vonakodó kéz már tépdeste a papíros-takarót.

És magának a szentképnek a hátán héber írást vett észre a plébános. *Böni, Rafael, bilösön arcénu Rodrigo...* vagyis: fiam, Rafaél, országunk nyelvén Rodrigo... a többi már annyira megfakult volt, hogy nem lehetett kibetűzni, mit mond.

De a plébánosnak ennyi is elég volt. — Apám tehát, — mormolta és leroskadt — apám tehát zsidó apától származott. Nagyapám feltétlenül marannus volt.

Don Narciso lefeküdt, de nem jött a szemére álmom. Amit átélt a nap folyamán és most élt át, nem engedte, hogy alhassék csak egy percig is. Most már tudta a választ a sok miéltre. — Miért néztem olyan szemmel azt az embert mint az idegenbe vetődött a hazai talajban nőtt virágot? Mert megérezte hontalanná vált lelkem, hogy közös rögnek a származottjai vagyunk mi ketten. Miért facsarodott el szívem, mikor megtudtam, hogy az a kápolna egykoron zsidó templom volt? Mert megérezte a lelkem, hogy őseim közül is valamelyik ott imádta az Egyisten. Miért marcangolt a fájdalom, hogy sekrestyésem beleköpött a pernyébe? Mert egy zsidónak a hamvait, egy vértanutestvéremét gyalázta meg. Miért az él mólé ráchmim? Mert őseim sírjánál is ezt a fohászt küldték fel az ég felé. Miért az az ellágyulásom a ghekkóban? Mert megérezte a lelkem, hogy testvéreim azok a páriák. És miért tanultam oly könnyen a héber szót? Mert a lelkemben élt a héber nyelv, őseim bibliájának szent nyelve. És kicsodám volt nekem az az ember, aki ott, azon a máglyán, echoddal végezte be életét? Most már tudom, hogy kicsodám volt; az ő vértanulelke édes testvére volt az én lelkemnek, mely szintén Jákob lelkétől lelkedzett.

Don Narciso Galinda, ahogy álmatlanul ott feküdt az ágyában, nem a saját jövőjére gondolt, hogy az imént szerzett bizonyosság után mint is fog alakulni a jövője? Megmarad-e a továbbra is papnak, vagy észrevétlenül eltűnik és Afrikába vagy Hollandiába vándorol, mint százötven évvel azelőtt annyi százezer spanyol zsidó, akit kiűztek? Galindák is lehettek köztük. Nem a jövőjére gondolt, mert abban az órában képtelen volt a jövőjére gondolni. Most csak úgy érezte, hogy a lelke meleg édességek tengerében úszik s ő akarat és ellenállás nélkül átengedte magát valami új és oly felemelő gyönyörnek. — Származásomnál fogva — így zsologalmazott benne a lélek — származásomnál fogva én is tagja vagyok annak a népnek, mely világosságot gyújtott az éjben, mely kezébe vette a fáklvát és az örökké Egyisten szent nevében elsőnek hirdette mindazt, ami emberré teszi az embert. A szeretetet, a jóságot, a könyörületet, az erkölcsösséget, a testi és lelki tisztaságot, a türelmet, mely egyforma mértékkel mért zsidónak és nemzsidónak egyaránt, mely nem tette hontalanná az idegent, hanem megosztotta vele a hazáját, mely nem üldözött mást az ő hitéért, de ellenkezőleg azt kérte az Istentől, hogy az idegen vallását is, aki nem az ő népéből, Izráel népéből való, ha messze földről jön és Izráel templomában imádkozik, hogy fogadja tetszéssel, amiért könyörög és hallgassa meg mindenben az ő fohászát...

— Ez volt a zsidó nép a multban... hát a jelenben? — tündődött a plébános. — Hősiesen tűr és heroikusan szenved a hitéért; városról városra és országról országra vándorol, csak azért, hogy magával vihesse hitét is. Sárga foltot vállal, szegénységet és koldusbotot a hitéért, s ha egyebe már nincsen, mint az élete, ezt is felmagasztosultan odaadja a hitéért.

— Szent nép a te néped, te Egyisten! — kiáltott fel ott fektében don Narciso — és ezerszer áldott legyen ez a mai nap, hogy hazatalált az én lelkem a te népedhez...

... Másnap don Narciso abba a kápolnába ment, mely valamikor régen zsidó templom volt és ő is, mikor letérdelt, úgy csókolta a földjét, mint a hátramaradt hitves: volt hitvesének sírhalmát csókolja. És mikor kijött, szent fogadalommal gondolta:

— Kilencen vannak a marannusok a városban? Én, atyáim Istene, a vértanuhalált halt tizediknek a helyébe lépek.

POLL ERNŐ:

LÁZAS ÉLET

*A lázas élet örömmámorában
Soh' sem ringtam, soh' sem usztam én,
Nem mosolygott a sors lány mosolygással,
Nem áradt káprázó fény én felém.
Kunyhó formájú, zsupfedeles házba
Vitt engem el a gólyamadár —
E gyöngye, vézna, kis, vértelen gyermek
Ott majd meghitt otthonra talál.
Kopott butorok voltak a szobában,
Fakó képek, régi metszetek,
Mégis ragyogott minden
És édes jó anyám
Hófehér párnába fektetett.*

*A lázas élet örömmámorában
Soh' sem ringtam, soh' sem usztam én,
Testem falán még alig tükrözött élet.
Már komolyan intett a sors felém.
Míg Pista, Pali és sok szomszéd gyermek
Nyergeltek falovu paripát,
Nékem fakó betűket kellett magamba szívni.
És tanulni a bibliát.
Édesapám puha ölében ültem.
Imakönyvemre hullt a datolya:
— Ha e betűknek hite él majd szívedben.
Édes lesz az élet-nyoszolya...*

*A lázas élet örömmámorában
Soh' sem ringtam, soh' sem usztam én.
Nem száguldhattam csillagok honába,
És nem ültem a Göncöl szekeren.
Az elárvult betűknek hite él szívemben,
A sors hozzám mégis oly mostoha:
Míg másokat arany-nyeregbe ültet.
Engem megsuhint ostora.
Csak igás kocsikat látok én döcögni.
Megrakva az élet terhivel,
Sokan, sokan elsiklanak mellette,
De nekem cipelni kell...*

J. BUDKO - A GRAFIKUS ÉS A FESTŐMŰVÉSZ -

A nemrégiben Jeruzsálemben elhunyt Joseph Budko művészetének a *Mult és Jövő* az évtizedek folyamán több számot szentelt. A jól ismert, gyöngéd héber betű-ornamenekre és lehelletfinomságú grafikai lapokra gondolunk Budko nevének hallatára. Budko díszbetűi újak, modernek merészek, de annyira át vannak hatva a tradíció szellemétől, hogy szinte a régi zsidó könyvgrafika felélesztését, átformálását, újjáteremtését jelentik. Neki köszönhetjük az első modern *Hagada*-illusztrációkat és a zsidó ünnepek rézkarc-ciklusát. Rézkarcai és fametszetei élénk varázsolják a keleti galuth-világ csendes, magabazárt, de mégis életteljes és kifejező jeleneteit. Ezek a fametszettek legértékesebb alkotásainak tekinthetők, aprólékos kivitelüknél fogva szinte farkoknak lehetne nevezni őket. A metszettek Samuel Lewin „Chasid legendá“-ját és *Bialik* verseinek héber kiadását illusztrálják.

Ezen művei után a festészet felé fordult Budko, követte a kor irányát és tűt, vésőt félretelve, művészete elé új célt tűzött ki. Ez a fordulat csodálatos, de mégsem jelent új-útrátérést, nem jelenti az eddiginek elvetését, hanem jelenti az alkotás terének kibővítését és a kifejező eszközök gazdagítását. Ha addigi műveit megszokva, a miniatürművészt látuk benne, úgy most megismertük őt, mint a nagy formák mesterét, aki monumentalitásra törekszik.

Budko az ecsettel is a régi világot ábrázolja, azt a világot, mely az ő hazája és melyet csak ő egyedül bírt úgy megragadni ősmélységeiben, mint senki más.

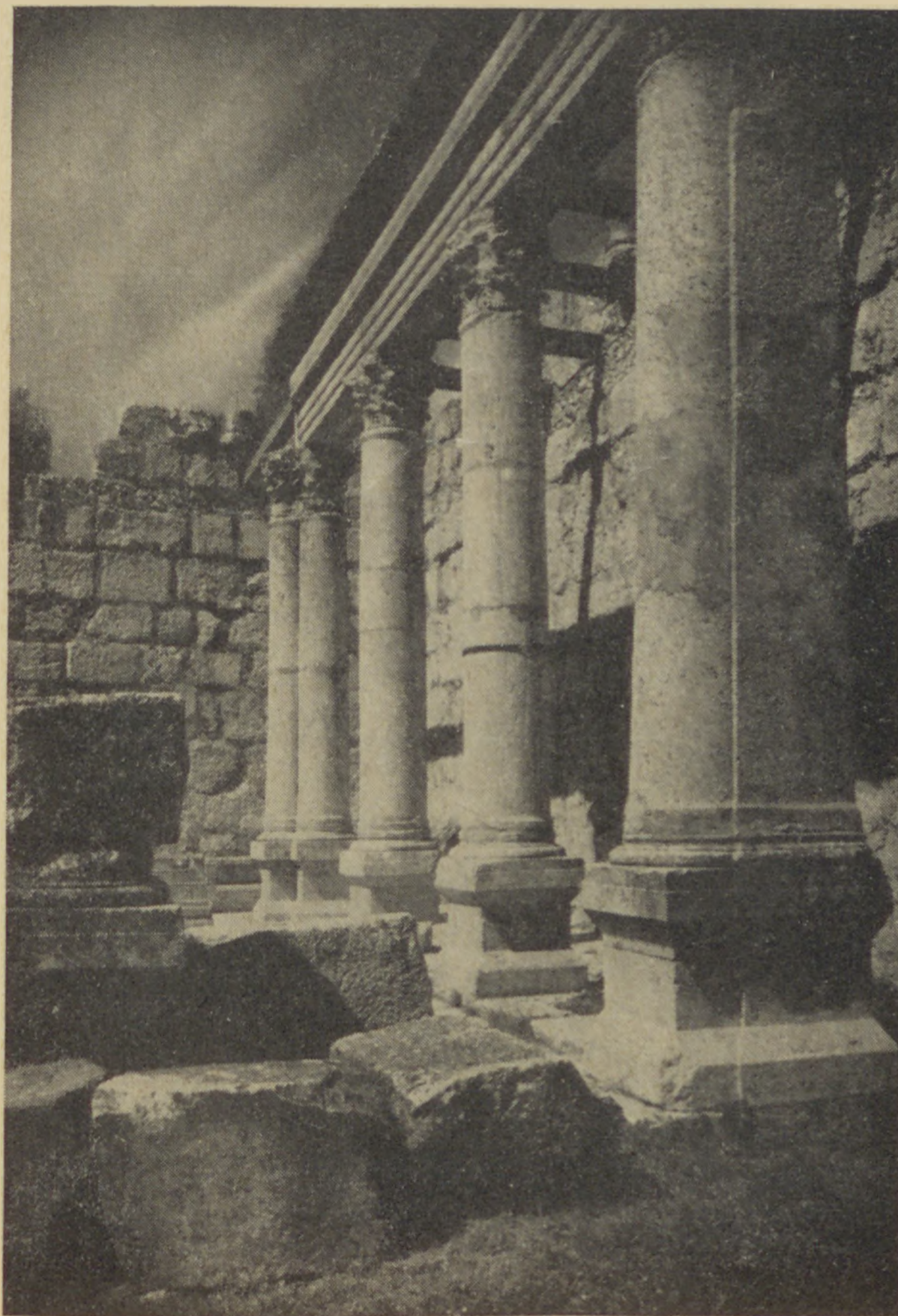
Az első festmények még kissé élettelenek. Kezdetben a festék még ölmosan-nehezen folyik, az alakok még grafikai figuráira emlékeztetnek. Az új eszközökkel együtt nő a kifejező erő is. Alig mulik el egy év és a technikai nehézségeket legyőzve, gyors egymásutánban keletkeznek olyan festmények, melyekben már semmi grafikai utóíz nincs és melyek csodálatos festői sokoldalúságot mutatnak. Egészen új Budko-t ismerünk most meg, akinek palettája a természet láttára felélénkül és felderül, aki sugárzó napot és világító virágokat is fest, aki könnyen és könnyedén rakja vászonra a falusi képek színeit és aki ezen, a számára eddig teljesen távoleső területen is csodálatos biztossággal mozog.

Azután újra visszatér régi motívumaihoz és felhasználja itt is az új tapasztalatokat. Így keletkeznek megkapó pasztelljei és olajfestményei. A kifejlődött, sokoldalúvá vált művész, a festő nagyobb feladatokba nő bele. Budko-nál megtaláljuk azt, ami felé a zsidó művészek korábbi generációja törekedett, de amit még a legjobbak, mint *Oppenheim*, *Kaufmann*, *Gottlieb* és *Hirszenberg* sem tudtak elérni. Mindezek a zsidó milió megrögzítésére törekedtek, a keleti zsidók életét akarták bemutatni, de megfeneklettek a genreszerű külsőségekben és megrekedtek a megismerés felé vezető úton. Képeik mint anekdoták hatnak, mint mesék, melyek minden részletet hűen lefestenek. Budko ecsetje végre visszaadja magát a keleti zsidó atmoszférát, az életet, a lüktetést, és művészete megeleveníti a halottnak látszó környezetet, a néma utcákat, a szomorú kunyhókat és az imaházak sötét zugait. Budko festményei nem kilesettek,

a művész nem áll messze alakjaitól, hanem ő is egy közülök, aki velük él és velük szenved. Nem a „Szombat délután“-t vagy a „Jom-Kippur“-t festi, hanem a hétköznapot. A vízfordót festi és a Béth-hamidrásból jövő ifjút, a fiukat az imaház udvarán és a magányos aggot. Ifjakat és öregeket fest, kiknek lelki tusáit szemükből olvassuk ki. Szüleit festi, amint a boltajtóban állnak, ezt a két szerény, köznapi embert. A fehérszakállú öreget hosszú kabátban, az ajtóhoz támaszkodva, a dolgos anyát, amint bentről éppen kilép, csak egy pillantást vetve az utcára. Be kell vallanom, hogy ez a kép tette reám a legmélyebb benyomást és ezt tartom a keleti zsidó élet legmegkapóbb ábrázolásának. Aki valaha keresztülment egy keleti zsidó városka utcáin, az száz meg száz ilyen jelenetet látott. De így, amint Budko ezt visszaadja, amint teljes egyszerűséggel, minden pátosztól mentesen annyit belesűrít ezekbe az emberekbe, hogy szinte szimbolommokká emeli őket, ezt még egy művész sem tudta elérni. Nemcsak a szülei ezek, kiket a művész szerető kézzel festett meg, hanem a mi vérrokonaink, akiket ime, magunk előtt látunk.

„Jomim mikedem“ (— A Mult napjai —): így nevezi Budko egy rézkarc-ciklusát. Azután megtette az utat a multtól a jelenig, a grafikától a festészetig. És ha festményeit egy szóban akarnánk jellemezni, úgy ezt a címet lehetne nekik adni: A Jelen ábrázolása.

Dr. Karl Schwarz

A Kfar (galileai) zsinagóga romjai
(A Keren Hayesod felvétele)

TESZLER HERMAN:

A MAGYAR ZSIDÓ SZOCIOLÓGIA ALAPVETÉSE

Az utóbbi időkben egyre több szó esik a zsidó szociológiáról. A kérdés azonban mindeddig nem tudott tovább jutni a nagyon is általános fejtegetéseknél és elméleti bevezetéseknél. Egyelőre csak annyit tudunk a zsidó szociológiával kapcsolatban, hogy a téma felvetése jogosult, szükséges és időszerű. De ha valóban van jogosultsága a zsidó szociológiai kutatásnak¹⁾ és annak szükségszerűségéhez és időszerűségéhez sem fér kétség — amit mi is meggyőződéssel vallunk —, miért nem látnak végre munkához?

A kérdés mindaddig nem kerülhet le a meddő elméleti fejtegetések síkjáról, amíg a sok körülroгатásból világosan ki nem hontakoznak a megoldásra váró feladat határozott körvonalai. Állapítsuk meg egyszerűen és világosan: mi az, amit ezen a téren a magyar zsidóságnak tennie kell? Amíg csak általánosságokban érintik a kérdést, amíg a zsidó szociológiáról, azaz az egész világ zsidóságának a társadalmi jelenségeit és azoknak összefüggéseit jelölik meg a tanulmányozás tárgyának, alig van valaki ebben az országban, aki indítatva érzi magát arra, hogy a probléma megoldásához hozzálasson. Ezt a feladatot elsősorban a mieinknél jobban felszerelt zsidó intézményekkel rendelkező országok zsidósága hivatott elvégezni. Ellenben ha csökkentenők igényeinket és beérnénk csupán a magyar zsidók szociológiai kérdéseinek a feldolgozásával, könnyebb lesz meggyőzni, hogy ez a munka reánk vár. A sokszor bizonyítgatott jogosultság, szükségesség és időszerűség is fokozottabban áll fenn, ha az egész problémát e határok közé szorítjuk.

Még világosabban áll előttünk, hogy mi is tulajdonképpen az, aminek az elvégzése kizárólag reánk tartozik, ha pontosabban meghatározzuk a célt is. Ennek megállapításához meg kell vizsgálnunk, hogy melyek azok a rugók, amelyek a kérdést egyáltalán felszínre vetették.

A zsidó szociológia fogalma természetesen nem a legutóbbi idők szülöttje. Már elég gazdag multja van. Most azonban azért került annyira előtérbe, mert az általános helyzet, amelyben a zsidók szociális és kulturális viszonyai oly szomorú eltolódásokat mutatnak, ráterelte a figyelmet a zsidó társadalmi és gazdasági jelenségekre. Másrészt a helyzet következtében felmerült megoldásra váró problémák — gyakorlati szempontból is — tisztább tájékozódást követelnek.

Az indító okok már magukban foglalják a célt: ki kell építeni a modern zsidó szociológiát, annak részleteredményeit pedig fel kell használni a szociális és kulturális ügyek hathatósabb és könnyebb lebonyolítására.

A magyar zsidó szociológia célja is ezek szerint: hozzájárulni az általános zsidó szociológiai kutatáshoz azzal a fejezettel, amelyet nála jobban senki meg nem írhat, továbbá — és talán elsősorban — megismerni a magyar zsidóság való helyzetét és annak megfelelően irányítani a szükséges szociális és kulturális ténykedéseket.

Szem előtt tartva a célt, könnyebb megtalálni az eléréséhez vezető utat, a feladat megoldásának módszerét, aminek megállapítása minden elvállalt munka sikerének előfeltétele.

Achile Loria, a modern szociológia úttörője szerint az ember érdeklődése kezdetben az egyes jelenségekre terelődött. Csak miután észrevette a részletek összefüggését, közös magját, kezdett kutatni a részleteket keretbe foglaló és rendszerező tudomány után. Így jutott el az ember a szociológiához. Ezek szerint az *induktív módszer* már az emberi természetben rejlik. A mai szociológiai kutatás ugyan még nem fogadta el teljesen ezt a metodológiai álláspontot. A *Social Science Research Council*-nak még most is komoly fejtörést okoz, hogy miképpen teremtsen megegyezést a társadalomtudományok módszertani kérdései között. Minden-

esetre tény, hogy az újabb kor a régebbi *Tarde*-féle szubjektív, introspekciós módszerrel szemben az objektív, tények megfigyelése alapján való kutatást helyezi előbbre. *Durkheim* hatalmas befolyású szociológiai iránya is ebbe a mederbe tereli a metodológiát.

Kétségtelen, hogy a tiszta tudományosság szemszögéből nézve nem lehet figyelmen kívül hagyni a deduktív módszer érveléseit.²⁾ Az ezzel a módszerrel elért eredmények, minthogy a kérlelhetetlen logikán épülnek, szabatos, kétséghívhatatlan ítéleteket tartalmaznak, míg azok az ítéletek, amelyekhez az indukción keresztül jutunk el, kevésbé abszolút természetűek, mert térhez és időhöz vannak kötve. Tagadhatalan azonban, hogy a tapasztalati tényekből leszűrt ítéletek, éppen relativitásukból kifolyólag nagy aktuálitási értékkel bírnak és a való helyzetet tükrözik vissza. És ez az, ami bennünket a magyar-zsidó szociológiai kutatásnál az amúgy is jobban elterjedt induktív módszer alkalmazásának az elfogadására vezet. Akár egyetértünk azzal a tétellel, hogy a társadalmi tényeket „dolgok“-nak kell tekinteni,³⁾ akár az ellenkező felfogásnak adunk helyet, annyi bizonyos, hogy bennünket tapasztalati tények, a „dolgok“ kell, hogy érdekeljenek elsősorban. Eredményeket pedig nem érhetünk el úgy, hogy elmélkedünk róluk, hanem közelebbről kell megvizsgálni azokat. Akár azért, hogy az általános zsidó szociológiát olyan anyaggal gyarapítsuk, amely tényekből táplálkozik és a valóságot mutatja, akár azért, hogy a kulturális és szociális tevékenységnek az élethől merített adatokat nyújtson.

A pusztán tényekből kell tehát kiindulni: *lelkiismeretes szociográfiával kell kezdeni*. Amolyan zsidó város-falukutatással.

Ezt a munkát azonban, ha komoly eredményeket akarunk elérni, nem bízhatjuk a véletlen vállalkozásokra. Tervszerű munkára van szükség, alapos megszervezésre, amit viszont csak valamelyik országos zsidó szervezet valószínűsíthet meg. Hiszen az elindítás többé-kevésbé technikai kérdés és anyagi alapöt is követel.

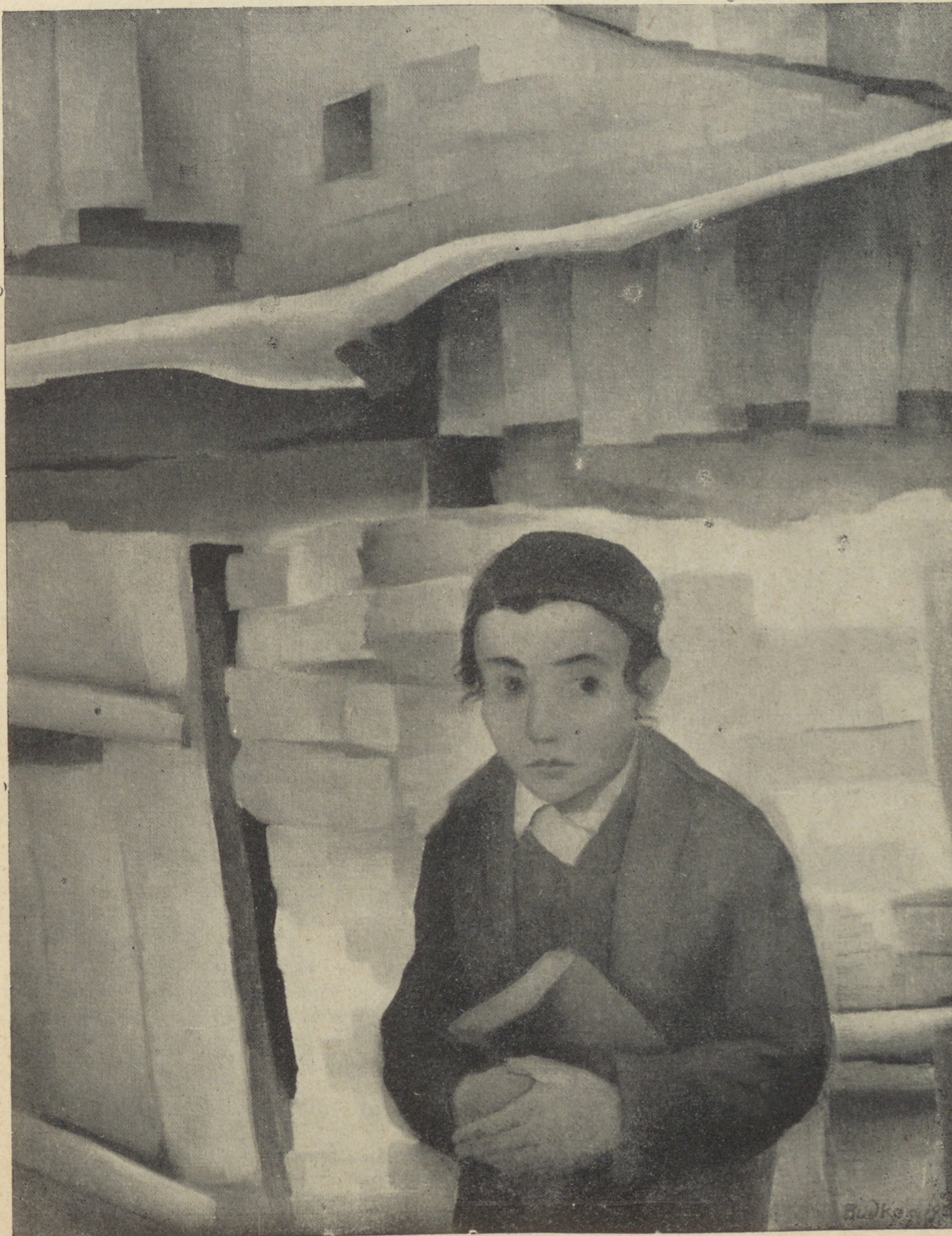
A munka gyakorlati keresztülvitelét — nagy vonalakban vázolván — így képzeljük el: A mozgalmat irányító vagy támogató országos szervezet fiókjai, illetőleg megbízottjai kérdőíveket töltenének ki, amelyekben a legkülönbözőbb szociális és kulturális viszonyokra vonatkozó adatokat adnák meg. Majd hozzáértő kutatók keresnék fel az ország különböző pontjait és a megvizsgálandó helyből már előzőleg beérkezett adatok tanulmányozása után a helyszínen vizsgálnák az adatok összefüggéseit és a jelenségek okait. Ezeknek az így nyert eredményeknek és megfigyeléseknek az összevetése már csak egy lépésnyire van a tulajdonképpeni magyar zsidó szociológia megalapozásától.

Még csak annyit kell megjegyeznünk, hogy a magyar falukutatók (vagy *Illyés Gyula* helyesbítése szerint: faluvizsgálók) hatalmas szociográfiai és szociológiai munkát fejtettek ki. Ha más szempontok vezérelték is őket kutatómunkájukban, értékes tapasztalataik és kipróbált módszereik felbecsülhetetlen útmutatást nyújthatnak nekünk is. Viszont a mi munkánk, ha sikerül azt az elképzeléseink szerint keresztülvinni, nem lesz közömbös az általános magyar város- és falukutatás teljesebbé tétele szempontjából sem.

¹⁾ Dr. Róth Siegfried: A zsidó szociológia jogosultsága. *Mult és Jövő* 1941 január.

²⁾ Földes Béla: A társadalomtudományok néhány módszertani kérdéséről. *Budapesti Szemle* 1941 január.

³⁾ Durkheim: Les règles de la méthode sociologique.

Joseph Budko (Jeruzsálem): A fal mellett
Műmelléklet a MULT ES JÖVŐ 1941. évi február havi számához

KOMLÓS ALADÁR: NÉGER KÖLTŐKET OLVASOK...

Mert azok elmondják... Elmondják a megbélyegzett-ség szégyenét, az ártatlan szenvedés tiszta könnyeit, egy ősi mult és jövő hivatás öntudatát: ismerős érzéseket, az úgynevezett asszimiláció problémáit, amiket ők a költőszem merész frissességével látnak meg. Egy távoli földrész sötét-bőrű poétái, amerikai négerok, — de rólam beszélnek, őszintebben, mint legközelebbi atyámfiak... Szerencsétlenek? Azok, de egyikük sem bujkál a sorsa elől, sőt legsajátabb érzéseiket is mindig népük sorsának összefüggéseiben látják. Egy pillanatra szinte irigylem helyzetüket: hőrieket, e börtönt, melynek voltaképp szabadságukat köszönik, mely nyíltságra, bátorságra kényszeríti őket s lehetetlenné teszi, hogy előkelő renegátok legyenek. Istenem, ha már néger az ember, legalább legyen fekete...

Alább magyar fordításban közlünk néhányat verseikből.

LANGSTON HUGHES:

NÉGER VAGYOK

*Néger vagyok:
fekete, mint az éjszaka,
fekete, mint erdők mély sűrűje hazámban, Afrikában.*

*Rabszolga voltam:
Cézár lépcsőket mosatott velem,
Washingtonnak csizmáit tisztogattam.*

*Munkás voltam:
kezem alatt nőttek ég felé a piramisok,
maltert kevertem a Woolworth-épülethez.*

*Enekes voltam:
messze Afrikából hoztam Georgiába fájdalmas
dalaimat,
kitaláltam a rag-time-ot.*

*Aldozat voltam:
a belgák Kongóban levágták kezem,
most Texasban lincselnek meg.*

*Néger vagyok:
fekete, mint az éjszaka,
fekete, mint erdők mély sűrűje hazámban, Afrikában.*

COUNTES CULLEN I.L.:

AZ ÚJ PAJTÁSOK

*Aranylón süti a földre a nap,
csak úgy perzsel, ahova ér,
s alatt kar-karban sétál két fiú:
az egyik fekete, másik fehér.*

*A szüleik felháborodva
a függönyök mögött lesik:
hallatlan, hogy e két kamasz mily
nyíltan barátkozik!*

*De ezek észre sem veszik a botrányt,
sétálnak, játszanak,
s még csak nem is csodálják,
hogy testvérien süti rájuk a nap.*

GWENDOLYN BENNETT A. S.:

EGY NÉGER LEÁNYHOZ

*Szeretlek, mert oly barna vagy s a melled
kerek kis halma oly sötét, sötét,
szeretlek, mert a szemed csupa bánat
s árnyék borítja pillád szögletét.*

*Hanyag léptedben régen elfelejtett
királynők bája; ajkadon a szó
rabszolgák panaszát idézi, hátuk
nehéz bilincsek alatt roskadó.*

*Ó bajra kiválasztott barna gyermek,
maradj király, s a szolgaság felé
ne tekints vissza! Bús sorsod sötétjét
szép ajkaid kacagják semmivé.*

Egy szál fehér szekfű

— In memoriam Makai Emil —

1940 november 17-én lett volna 70-ik születésnapja a magyar zsidóság nagy költőjének és egyben a középkori spanyol-héber lantosok jeles átültetőjének: *Makai Emil*nek.

Aki leginkább lett volna hivatva emlékét felidézni és költészetét méltatni, *Kiss Arnold dr.*, a budaiak kiváló költő-papja, november 10-én már a magasságokban találkozott ifjúkori barátjával és volt pályatársával. Kortársai legtöbbször pedig megfélemedeztek róla, ami nem is csoda abban a felfordult világban, amelyben egy negyed század óta részünk van.

Vajjon gondoskodott-e valaki *Makai Emil* születése vagy halála napján arról, hogy a megdicsőült író kedvenc virága, egy szál fehér szekfű díszítse az édes szavú poéta örök nyugvó helyét? Aligha. Csekély késedelemmel — rójuk le a kegyelet adóját és gyujtsunk egy emlékeztető mécesest a magyar Helikon harminckilenc év előtt meteoriként lehullott fényes csillagának emlékére.

Hogy ki volt *Makai Emil*, azt elolvashatjuk minden lexikonban, de legjobban rávilágít értékére az a tény, hogy tizenhét évvel halála után tisztelői gyűjtést indítottak az akkor még sokak imádott költőjének szobrára. Nincs tudomásunk róla, hogy mi lett az 1918 őszen egybegyűlt összeggel, de addig is szolgáljon ez a pár sor a kegyelet egyetlen szál szekfűje gyanánt a költő porladó hamvai fölött. Áldás-sék emléke!

G. A.

DR. SCHEIBER SÁNDOR:

BLAU LAJOS LEVELEZÉSE

(Első közlemény a *Mult és Jövő* januári számában.)

Kecskeméti Lipót hangja eredetiségével itt is elüt társaitól. Schön József Machzor-fordításával nem tud sehogysé megbékélni: „Nézz meg csak annak az úrnak **שדך** fordítását a „Makzor“-jában, amelyben „benne vagyok“ Izraelnek minden imádsága és Schön úrnak tengernyi bűne, amiért nincs bocsánat“. (1891. X. 1.) Blaut 70. születésnapján ezzel a költőien szép sürgönnyel köszönti (1931. V. 11.): „Nem tudtam hetvenességedről, de te fölötte vagy az időnek, aki félszázaddal ezelőtt már záken voltál hölcseségben és évszázadot igénylő munkássággal teremtettél új tudásukat“.

Krausz Sámuel leveleiből egy nagyszabású irodalmi tervéről értesülünk. Az *Alexander Kohut Memorial Foundation* kiadásában meg akarta jelentetni *Jüdisch-christl. Polemik* c. műve két kötetét: „Tárgyalás és ábécés szótár minden vitás ügy számára (héber jelszavak szerint). Nagy mű, mely nem is kész egészen, de hamarosan kész lehet, mihelyt a kiadása el lön határozva. Régóta dolgozom rajta, kéziratok alapján is“. (1926. II. 10.) A mű — úgylátszik — el is készült. „G. A. Kohut úr érdeklődik *Jüdisch-christl. Polemik* művem iránt; a kéziratomat látta nálam a mult nyáron és nagyon tetszett neki“. (1927. II. 21.) A munka megjelenése régen érzett hiány pótlása lett volna.

A tragikus sorsú, világhírű *Schreiner* Márton fiatal éveiről sok újat tudunk meg Blauhoz intézett leveleiből, amelyek talán nyitját adják későbbi tragikumának: nyomor,

Blau Lajos mint táborigabbi

nélkülözések, sikertelen próbálkozások, túlfeszített munka készítették az utat az elmeegógyintézet felé.⁶ Leveleit Blau-nak és Zieglernek közösen szánta: „Itt küldöm nektek a *Revue*-ben megjelent cikkemnek egy-egy példányát.⁷ A pénzt még nem kaptam meg. Nem kell mondanom: „ad vo-cem pénzt!“, mert ez a képzet, vagyis inkább a hiányáról való képzet olyan hatalmas a tudatomban, hogy nincs szükség különös asszociációra, hogy világossá legyen. Ziegler már megmondta talán, hogy a vámháború kibírására szeptembe-rig 40 frtra van szükségem. Kérlek tehát osztzkodjatok meg testvériesen, keresztyéni szeretettel — azt hiszem nem fogtok összeveszni azon, hogy kire jusson több — ezen az összegben és küldjétek el minél előbb“. (1886. VII. 4.) A dunapenteleai állás sovány kenyér volt már akkor is, de *Schreiner* elé még itt is az akadályok egész sora tornyosult. Közben állandóan tanulmányai foglalkoztatják: az **עומר השבחה**-ból (véletlenül eszembe jutott kivenni) több mint 25 arabs közmondást, arabs verseket és számos kultúrtörté-neiti adatot szedtem össze“. (VI. 21.) Következő levelében ez a megszólítás található: „Kedves barátom és pénzügyminisz-terem! Ne vigasztalódjál, hogy ez a cím a multért illet, ez **מכאן ולהבא** is szól“. (VIII. 5.)

Figyelmet érdemelnek *Wellesz* Gyula levelei formai és tudományos szempontból egyaránt. Egyikéből értesülünk, hogy az *Or Zaruáról* írt dolgozata kiegészítésül⁸ ki szeretné adni a kis *Or Zaruát* a bécsi rabbiszeminárium kéziratából a *Mekicé Nirdámim* kiadványai között.⁹ (1904. V. 31.) Az elismerés és figyelem külföldről előbb fordult felé, mint in-nen hazulról: „Az elmúlt nyáron *Liber*¹⁰ nálam járt, több napig vendégem volt és többek közt azt kérdezte, miért nem tudnak külföldön a magyar nyelven megjelent dolgoza-tokról, holott nekünk is vannak általánosan elismert tudó-saink és felkért, hogy ismertessem a REJ. bibliographiai ré-szében az egyes munkákat...“ Akaratlanul is panasz hagyja el tollát: „A mi züllött felekezeti viszonyaink között leg-jobb félreállni és szép csendesen dolgozni. Nálunk a csoda-rabbiknak van keletjük.“ (1909. XII. 2.) Szombathelyre pá-lyázik, de kételkedik ügye sikerében. „Az én ügyemnek egy nagy hibája az, hogy nincs szószólóm. Már pedig ezen múlik minden... Nem az a fő, hogy mi mit beszélünk, hanem, hogy mások mit beszélnek rólunk“. (1909. XII. 13.) „Az iro-dalmi munkásságnak nincsen semmi haszna, sőt inkább aka-dály a rabbi fejlődésében. A hitsorsosok nem honorálják ezt a tevékenységet. S amikor választanak, keresik a tiszta-multú egyéneket, akik még nem „követtek“ el semmit. Hogy ezekhez nem tartozom, nem fájlalom, de nem is örvendek neki“. (1910. VI. 26.)

Ziegler tudományos fejlődését szépen mutatják levelei. Már mint karlsbadi rabbi írja (1888. XII. 2.): „tanulok an-golul, franciául, könyvtáromat sem dísznek rendeztem be magamnak, még a **ש"ס** is mindennapi mulatságom, termé-szetes, hogy így a nyilvánosság számára keveset dolgozha-

⁶ Életrajzát lásd *Elsass Bernát*, MZsSz. XLIV. 1927. 316—322.

⁷ *Les Juifs dans Al-Beruni*. REJ. XII. 1886. 258—266.

⁸ *Isaak b. Mose Or Sarua*. Pressburg. 1905; továbbá: *JjLG*. IV. 1906. 75—124.

⁹ Nemrégiben foglalkozott vele újból *J. Freimann*. *Festschrift für A. Freimann*. Berlin. 1935. 31—34.

¹⁰ *M. Liber*, a legutolsó időkig párizsi főrabbi és a REJ. szerkesztője.

tom, ámbar mindennél a tudományos szempont kísér; de nem is sajnálom, még ráérek egyoldalú foglalkozást magamra venni, most csak szedni akarok, majd valamikor piacra bocsájtom az én árumat is, ha megélem“. Árujával valóban meg lehetett a világ elégedve.

Blau magyarországi levelezői között szerepelnek szép számmal nemzsidó tudósok is. *Gyalui Farkas*, egyetemi tanár (Kolozsvár) kéri *Az óhéber könyv* című munkáját a mainzi Gutenberg-Muzeum számára: „Ez a mű méltó arra, hogy ott helyet foglaljon s hirdesse, hogy nehéz viszonyok közt is Magyarországon mégis dolgoznak e téren is“. (1902. IX. 16.)

Még csak *Raffay Sándor* sorait idézem, amelyek ma különösen időszerűek: „Hiszen oly kevesen vagyunk, kik a tudományt magáért az igazságért igyekszünk elfogulatlanul munkálni és előbbre vinni. A nyújtott jobbot kész örömmel és erős reménnyel fogadom és viszonzom“. (1903. X. 28.)

III. Külföldi tudósok levelei.

Blau nemzetközi és felekezeti jelentősége érzékeltetésére kiragadjuk levelezői közül a legnevesebb külföldi keresztény tudósok neveit, zárójelbe téve leveleiknek, vagy levelezőlapjaiknak számát: Bischoff E. (6); Budde K. (2); Cowley A. E. (7); Dalman G. (1); Deissmann A. (28); Gressmann H. (1); Hopfner Th. (1); König E. (5); Nowack W. (1); Nöldeke Th. (2); Schürer E. (1); Stade B. (3); Strack H. L. (10); Weikert Th. (57); Wünsche A. (25).

*

A külföldi nemzsidó tudósok Blau munkait nagy elismeréssel fogadták és méltatták folyóirataikban. Néhány idézetet hozok, nyilatkozatokat, amelyeket *leveleikben* tettek Blauról és munkáiról.

Erich *Bischoff*: „Ihr „Zauberwesen“ hat mich fast die ganze vergangene Nacht (עַד יְעֹלָה עִמּוֹד הַשַּׁחַר) in seinem Banne gehalten. Wo man von Zeile zu Zeile so reiche Gaben empfängt, da ist Schlaf und alles andere gern vergessen“. (1913. III. 4.) Blau rektor emlékezetből idézte egyszer előttem ezt a lapot és hozzátette, hogy neki több éjszákájába került — a megírása.

Nowack *Az óhéber könyvről*: „Sie haben damit eine Arbeit geliefert, die Niemand von uns Ihnen hätte abnehmen können und der Jeder die reichste Belehrung verdankt. Sie haben damit Ihren Verdiensten ein neues hinzugefügt“. (1902. X. 20.)

Alig volt zsidó tudós az elmúlt ötven esztendő folyamán, aki egy-egy levéllel ne szerepelne a Blau-gyűjteményben: kéréssel, kérdéssel, terve megvitatásáért.

D. S. Blondheim (Baltimore), Rási talmudi francia glosszáinak tudós feldolgozója, a tudományos lelkiismeretesség mintaképe testvéreivel Budapestre készült, hogy a budapesti Rási-kéziratokat átvizsgálja és hogy tanulmányozza Wellesz hátrahagyott anyagát. (1922. II. 11.)

H. Cohen a berlini *Hochschule* exegézis-tanszékének betöltésénél az ő tanácsát kéri ki. (1915. V. 24.) Megvan Blau válaszána fogalmazványa is, amelyben F. Perlest, a köznigsbergi rabbi és egyetemi tanárt ajánlja: „Mir ist es leider nicht gelungen, ihn für den verwaisten Lehrstuhl Bachers zu gewinnen. Er würde Ihrer Anstalt, sowie jeder anderen sowohl durch sein umfassendes Wissen als auch durch seinen reinen Charakter zur Zierde gereichen“. ¹¹

M. Gaster értesül, hogy *Exempla of the Rabbis* c. kiadványát Heller Bernát fogja ismertetni a *Hacófehban*. ¹² Nagy megnyugvással fogadja: „Ich freue mich, dass Prof. Heller mein Buch rezensieren wird. Ich habe viel Schönes über ihn vom Geheimrat Prof. Dr. Bolte in Berlin gehört und ich weiss, dass er, wie wenige, den wahren Wert meines Buches zu schätzen wissen wird“. (1925. III. 10.) Megtudjuk egyik leveléből, hogy a Jerahmeel krónikájának ¹³ eredeti szövegét kiadásra készen benyújtotta a *Mekicé Nirdá-*

mimhoz. „Seit jener Zeit scheint die Gesellschaft wieder zu den „Nirdamim“ gehören“. (1926. X. 4.)

R. Gottheil nagyszabású tervvel foglalkozik: el akarja készíteni a genizából előkerült összes szövegek jegyzékét: a megjelentekét és a meg nem jelentekét. Blau segítségét kéri a szeminárium könyvtára ilyenmű darabjainál. ¹⁴ (1930. XI. 15.) A tárgyban többször ír, mintha érezné, hogy sietnie kell: „Természetesen napról-napra fiatalabb leszek, mégis úgy érzem, *most van* ennek ideje“. (1935. X. 19.) Korai halála megakadályozta hatalmas terve keresztülvételében.

M. Liber három írásából kettőben Welleszrel foglalkozik. Ügylátszik, tőle indult ki Bacher tanszéke betöltésénél is a Wellesz-féle kombináció: „Hat man nicht vielleicht an College Wellesz gedacht? Ich halte ihn für einen sehr tüchtigen Gelehrten, der die Liebe zum Lehren hat“. (1914. II. 17.)

Poznanski széleskörű olvasottságába belevonja a magyar nyelven megjelent műveket is és levelei során egymásután kéri a magyar rabbijelöltek őt érdeklő disszertációit: Friedmann Gyula, Richtmann Mózes, Euten Manó, Reschofszyk Artur, Gerson József, Morgenstern (Molnár) Ernő, Klein Ábrahámét. Panasolja — mint annyian előtte és utána, — hogy a nem világnyelven írt munkák elvesztek a tudomány számára. (1906. III. 29.) Vagy ahogyan Neubauer Adolf írta Blaunak ötven évvel ezelőtt (1891. V. 20.): „Kein Gelehrter wird sich mit Russisch oder Magyarisch abgeben um vollständig zu sein. Es giebt Grenzen in allem“.

„Es giebt Grenzen in allem“. Zárnom kell tehát ismeretésemet. Mutató volt a hatalmas levéltömegeből. Remélem, hogy alkalmam lesz még Blau levelezőinek színes és érdekes társaságáról egy névsort közzétenni és néhány különösen értékes levelezést teljes szövegében bemutatni.

¹¹ Hasonlóan nyilatkozik róla utolsó nagyszabású dolgozatában is. *Jewish Studies in Memory of G. A. Kohut*. New-York. 1935. 95.

¹² Lásd Heller, *Hazofeh*. IX. 1925. 171—176; lásd még *REJ*. LXXXI. 1925. 1—26.; *Mult és Jövő*. XVI. 1926. 163—166.; XVII. 1927. 218—220., 424—427.

¹³ *The Chron. of Jerahmeel*. ed Gaster. London. 1899.

¹⁴ Lásd még: *Tanulmányok dr. Blau Lajos... emlékére*. Budapest 1938. 333.

VIHAR BÉLA:

IMA AZ ELVESZETT JÁTÉKOKÉRT

Mint kisgyermek, ime nézd, mutatom kezecimet, lásd, üresek azok...

Elvesztettem játékaimat...

megkeresed-e a messzi tengerben, Atyám? —

Az idő tengeréből hozd vissza és tedd elibém...

Allítsd fel kezemben a piros lovacskát,

a szekeret, meg a galambokat...

Aztán ülj le mellém, fáradt fiadhoz,

bontsd ki a szívárványt és a hajnalt

és Te, Te játssz velem,

amíg nagy mellel

könnyekkel szememben

örökre el nem alszom.

STERN MAGDA: AZ EZÜSTFÁTYOL

A nap már jó hajításnyira elküzködött az égen. A vetés takarója ezerfelé szakadt, csak a gémeskút feje fölött lebegett még egy aranyszemekből szőtt darabka.

Virágzó repcetáblából ömlik a rikító sárga és nekiárad a mélységesen zöld kukoricásnak. Néhány pipacsból lángol a piros, mint a tűz!

Termékeny, tülekedő nyáreleji reggel ez. A nagy, rendezett táblákban minden a saját, külön színével harsog és uralja őket a föld, amelyből gyökereznek.

Az egész határban nincs más hallgató, szürke folt, csak egy sáros, szeszinű társzekér, rúddal a kukoricásnak.

Nyomorúlt szekerecske, egy oldalbordáját kitepték és a sarkából jó darabot leütöttek. Ló nincs eléje fogva, mégis hordoz néhány piszkos, rongyos zsákot, alattuk egy koszorú hagymát és egy kékmázás, bekötöttfejű lábást.

Reb Sije kaftánjának széle körül harmatos lett, amíg a szekereig ért. A kis, sovány zsidó még vékonyabb a szoros, fekete kaftánban. Valamikor fényes, selyemszövetből készült ez a kaftán, de már lekopott róla a fény, pecsét volt nagyon és foltos, mint Reb Sije hosszú szakálla, mely hol barnás, hol vöröses és mindig előrehegyel, mint az orra, mert görbe vállából így fúrja előre a fejét, ilyen kis hegyekben, szúrósan. Apró, fekete szemét mindég eltakarja a behúzott kalap. Ha valaki leütné róla a kalapot, Reb Sije szemébe akkor sem nézhetne, mert az mindig le van félig húnnyva.

Kovács Gábor gazda, meg a legidősebb fia cipelték a nagy vasat a zsidó után. A fiú megizzadt bele nagyon.

— Nehéz lesz! — mosolyodott el a gazda, mikor a vas a szekér közepére nyekkent.

Az asszony is előkerült a legkisebbel, úgy nézték négyen: hát csakugyan elviszi-e a girhes zsidó a vasat?

Reb Sije nem nézett se jobbra, se balra. Szótlanul fogta be magát a szekérbe, aztán vékony, kis alakja kettétört a rúd előtt: a nagy darab vas elindult!

— Hogy meg nem szakad! — csattant ki a tetszés a gazdából és nevetett hatalmasan. A jó asszony száját is félrehúzta a jókedv. A kicsi a zsidó után szaladt.

— Viszi, viszi! — kiáltotta. Csengő, édes a gyermek hangja, mégis teli és erős. Kiáltozik egész az országútig, s a szomszéd tanyában is hallják a hangját.

Csak Reb Sije nem hall semmit. Arca nyugodt, mozdulatlan és amint befordul az országútra, még valami csendes derű is villan rajta. Szája köré kicsi mosoly bújik és ott is marad. Az országút felett magasan kavargott a por. Hajnal óta szakadatlanul veri ember, állat, szekér. Akire lecsap egy-egy porfelhő, majd megfullad s félúton krárog utána. Az állatnyomok fojtogató gőzt eresztenek. Káromkodnak legtöbben, de a leányok, legények felállnak a szekereken és úgy énekelnek. Szép, gömbölyű ökröket is hajtának, nagy csordát. Méltóságteljes állatok, kiemelik fejüket a bűzből.

Csak Reb Sije megy úgy a nagy vassal az országút szélén, hogy kettétört alakja egy fokkal sem emelkedik ki a porból, megy lehúnyt szemmel, s az arca mosolygós, holdog.

Úgy kell lennie, hogy nem is ő húzza a szekeret. Csak kis figura lehet ő ott a nagy vas előtt, valami titkos, hatalmas erő kezében. Titkos erő megy elől, húzza, vonja a vasat és az gördül, lassan, egyenletesen, vonul a nagy vas, meg Reb Sije az országúton végig.

Bizony, valami hatalmas erő jár Reb Sije előtt ezen a

A galileai új telep első termése (A Keren Hayesod jubileumához)

péntek délutánon. Gyönyörű csipkefátyol úszik előtte és húzza, vonja maga után.

Ez a fátyol majd két méter hosszú. Valódi ezüst pántokból van belevérve a minta: három rózsa, egy sor levél, három rózsa, egy sor levél. Nagyon messzi városból hozták a fátyolt, van már három hónapja. Velencéből hozták és most itt lebeg Reb Sije előtt és húzza, vonja haza az ő kis házába, a péntek este elé, Fégele asszony elé és a két kis feketeszemű fiúhoz.

A csoda pedig az, hogy az ezüstös fátyol nem is úszik előtte, hanem szépen meghúzódik a legbelső zsebében, selyempapírba csomagolva és olyan kicsi helyet foglal el, amelyet csak tud.

Reb Sije mosolygott. A fátyolra gondolt és Fégele asszonyra, akinek vette. Csak a Felettünkvaló tudja, mennyi átokból, piszokból, alázkodásból, véres sebből nőtt ki ez a fátyol. Reb Sije sem tudja egészen. Bölcsen van az, hogy félig mindig lehúnyja a szemét és a fülét sem nagyon használja: a világ odakint elátkozott világ és ő hat napon át gázol benne. Hat napon át küszködik a piszkos árral és mindig a hetedik napra gondol és az ajándékokra, amelyeket hazavisz. Az ajándékok: himzett papucs, színes gyöngy, hosszú, rengő fülbevaló, csokoládéló, szekerecske, kis csatos sziderli: szemétből nőtt virágai az elátkozott világnak.

Most megvan az ezüsfátyol is. Igaz, három hétig harcolt érte. Még több falvat járt be, nagyobb tüdőt fújt a furulyába és még piszkosabban, elkeseredettebben alkudott. Eleinte nem ment sehogysem. A világ megátalkodott, szitkozódott, köpködött, kövekkel hajigált: nem adta a fátyolt! Az arcán két folt volt, a nyakán még több és ezek árán sem facsarhatott ki többet, csak egy szükös hétre valót az asszonynak és a gyerekeknek, hogy élhessenek, míg ő távol van. Már két pénteken ment haza ajándék nélkül s ebből Fégele asszony mindent kiolvasott. A legjobb falatokat tette férje tárgyárára és vigasztalásul vidámabb és ezerszer kedvesebb volt, mint máskor.

*

... Most itt van a fátyol, gyönyörű ezüstös fátyol, rózsákkal és levelekkel. Fégele asszony kinyitja a fehérenműs szekrény ajtaját s a tiszta ruha alól kivieszi a himzett papucsot, gyöngyöt és a többi. Itt tartja Fégele asszony a férje álmait és őrzí őket hűségesen egész héten. Most magára ölt mindent és az ezüsfátyolt magára borítja.

A két kis fekete fiú is elkészült. Szépen fei vannak öltözve, hónuk alatt a nagy sziderlik, már mehetnének is a templomba.

Reb Sije is felöltözött és kiegyenesedve áll a szoba közepén.

Jön már a Sabbath: nagy, fehér madár, kiteríti szárnyát, elborít mindent és eltakarja arra túl, messze az elátkozott világot.

Feleségét és gyermekeit nézi Reb Sije és szívéből édes, meleg patak bugyan fel:

— „És ne kívánd meg a királyok asztalát, a te koronád fenségesebb az ő koronájuknál!”

— Hát nem igazi király-e ő itthon. hála legyen az Örökkévalónak? Bizony az! Felesége királyasszony és gyermekei kis királyfiúk...

Megremeg. Az édes, meleg patakocska végigárad egész testén: Vele van az Örökkévaló s ő érdemes is rá, mert érzi, tele van hálával a szíve!

Annyi mindent érez most Reb Sije és olyan szívesen mesélne erről Fégele asszonynak, ha tudná, hogyan kell?

Így csak kezével simítja végig felesége vékony, szeplős arcát és megáradt szeretettel mondja:

— Te vagy a legszebb asszony a világon!

ABÁDI IMRE:

Élő diszlet Chopin C-dúr preludiumához

A GENEZARET PARTJÁN EGY NYÁRUTÓI DÉLELŐTT

*Parti sátrunk két függöny-szárnya:
Boldog két karunk kitarva —
Ózonnak, fénynek, hullámoknak,
Sötét, bólintó ciprusoknak...*

*A víz halk tükrén, messze innen
Méláz egy vitorla-lepke;
Iszik talán, pihen, erőt gyűjt.
Fiam csónakját hogy vihesse.*

*Rigók mesélnek aranybogyóról,
Beleszól Chopin, Brahms, Rossini,
Még Offenbach is, tessék elhinni,
(De csak egy messzi studióból).*

*A víz fölött egy fecske siklik.
Nézi magát a tó tükrében —
Vagy egy ezüstös halnak éppen
Bókot mond e frakkos gavallér?*

*Valaki olvasott ezüsből
Gömböket fújt föl az égre:
Lenevetnek egy sómér-pártra,
Csókjukat ringatja a bárka.*

*A part szelidkék háttérében
Andalog egy chaluca-delnő,
Szívderítő fehér ruhában,
Feje fölött mimóza-ernyő.*

*Szín-álmait két kézzel szórja
A tó és ég panoptikumja.
De jaj! chiszlév jön és lefújja.
Új képet fest szeszélyes ujjja.
Eső-szálakkal satírozva.*

(Galilea.)

BÜCHLER ZSIGMOND FŐRABBI HALÁLA. Nagy veszteség érte a magyar zsidóságot Büchler Zsigmond albertiirsai főrabbi halálával. A zsidó tudományok nagy mestere volt Büchler Zsigmond. Egész életét a tudományos búvárkodásnak szentelte. Mintegy félévszázadot meghaladó tudományos és irodalmi munkássága különösen a halacha és az agada terén mozgott. — Temetésén, mely nagy részvét mellett folyt le, dr. Fischer Benjámint pesti, dr. Friedmann Dénes újpesti, dr. Pfeiffer Izsák monori főrabbi és sokan mások méltatták az elhunyt főrabbi nagy érdemeit, akiben dr. Bolgár Ferenc, a Pesti Izr. Hitközség szakfelügyelője apósát gyászolja.

Dr. Kenéz-Kurländer Ede:

Dr. Konrád Béla utolsó vacsorája

A tragikus repülőszerencsétlenség rávetítette a felekezeti érdeklődését dr. Konrád Béla érdekes és értékes emberi figurájára. Konrád Béla már a családi otthonban szívta magába az európai kultúrát. Édesatyja szintén orvos, nagytudású és tekintélyes, Böszörményben volt gyakorló orvos, aki a bécsi egyetemen végzett és szerzett diplomát. Abban az időben Bécs világhíres központja volt az orvostudományoknak, még élt a híres együttes: *Billroth, Nothnagel, Kobrak, Arlth* stb.

Konrádnak francia volt a második anyanyelve. Édesanyja csecsemőkorától fogva kizárólag franciául beszélt vele. Ez magyarázza, hogy tragikus sorsú, legrégebb, legjobb barátom és iskolatársam teljes tökéletességgel beszélt a francia nyelvet. Mintegy 40 év előtt Konrád súlyos beteg volt. Hozzásiettem, engesztelő nap volt, a mama éppen imádkozta az „Uvinu-Malkénut“ franciául: „*Notre père, notre roi*“. Ekkor láttam életemben először hébermentes francia imakönyvet.

A gimnáziumot a nagyváradi premonstreieknél végezte. Tiszta jeles tanuló volt. Hét évet töltött a budapesti egyetemen. *Réczey* és segédje, prof. *Rottenbiller* nagyrabecsülték tehetséges törekvését. Szándékában is volt specializálni magát anatómiában, mégis családi körülményei folytán Váradon telepedett le, hol mint orvos, az élre került. Az ottani orvostársadalom elnökéül választotta. Ami sokat jelent, mert Váradon mindig jeles orvosok voltak, még az impérium idején is.

A tragikus péntek előtt, csütörtökön este előadást tartott a Goldmark-teremben az erdélyi zsidóság küzdelmeiről a magyarságért és a magyar anyanyelvért. A közismert előadás mintegy vigasztalásul a magyar zsidóság felé következő profetikus mondatban csúcsosodott ki: *Mi, erdélyi magyar zsidók, huszonnégy évig küzdöttünk nagyon nehéz viszonyok közt, és kicsiny reménnyel a jövő iránt, mégis bekövetkezett a jó eredmény.*

Előadás után az ismert Rumbach-utcai vendéglőben vacsoráztunk dr. *Schwarcz* Benjámin rabbi és dr. *Bakonyi* László főtitkár társaságában.

Hatvannyolc éves korának dacára testileg és szellemileg teljesen friss volt, teli munkakedvvel és úgyszólván egy ötven éves ember benyomását keltette. Kedélyes eszmecsere közben reminiscenciákat elevenített fel életéből, például, hogy mintegy kétszáz párbajnál szerepelt mint orvos, de egyetlen esetben ügyis, mint párbajsegéd. Nevezetesen egyik párbajomnál ő volt a segédem és egyszersmind az orvosom. Sok-sok intimitást mondott el az ő és *Kecskeméti* Lipót küzdelmeiről az impérium alatt és más egyebeket, amik kimaradtak a felolvasásból.

Megemlítette, hogy kettőnkön kívül az érettségi együttesből már csak négyen vannak az élők között: *Baróthy* Pál ügyészségi elnök, *Marossy* Endre, *Gubicza* Ádám nyugalmazott táblabírák és *Bodor* Zsigmond volt nyíregyházi hitközségi elnök.

Nagyon dícsérte munkatársát, dr. *Faragó* Viktor hitközségi titkárt és azzal kérkedett, hogy még a hitközség pászkaügyét is elintézte. Megemlítette, hogy szűkreszabott ideje dacára két látogatást mégis el tudott végezni: prof. *Grosz* Emilnél és lovag *Wertheimstein* Viktornál.

Sörözés és feketekávé után hazakisértük a Continental-szállóba. Útközben kérdésemre elmondotta, miként működik a váradi hitközség temetkezési osztálya. Ugyanis Váradon nincsen külön neolog chevra. *Kecskeméti* Lipótnak a század elején differenciái támadtak az ottani chevra orthodox érzelmű vezetőivel. *Kecskeméti* a béke híve volt, nem szállt perbe, hanem kért a várostól új temetési területet,

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvétí áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejü biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvétí áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvétí árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

Budapest 113.
Postafiók 5.

Telefon 2-688-45

amit meg is kapott. Ezek után *Kecskeméti* nem alapított új chevrat, hanem a hitközség kebelében temetkezési osztályt. Erre vonatkozott kérdésem, mire ő megmagyarázta: tekintettel, hogy ennek az ügyosztálynak nincsenek intézményei, melyeket fenn kell tartani, náluk az a szabály: van három kategória: I., II. és III. osztályú temetés. Mindenki választhat tetszése szerint.

Galambszelid, jószívű ember volt, mindenkiről jót mondott. Csak egy felekezeti ember ellen kelt ki, aki elveit felcserélte anyagi érdekből. Igyekeztem az eljárást mentegetni, hogy az illető szegény ember és élnie kell. Erre *Konrád* Béla azt válaszolta: mondhatnám XIV. Lajossal: ennek szükségességét nem látom be. Már a Continental kapujánál voltunk, és leadta még az anekdotát. XIV. Lajos lekapta egyik főtisztviselőjét, mert elfogadott sápot. Az illető nem tagadott, csak azzal védekezett, hogy neki is élnie kell. Erre mondta XIV. Lajos: Nem látom be ennek nagy szükségét.

Ezek után befordult a forgóajtón és örökre itthagytott bennünket.

KARDOS ERNŐ HALÁLA. *Kardos* Ernő, a Pesti Chevra Kadisa nyug. igazgatóhelyettese, 63 éves korában elhunyt. *Kardos* Ernő hosszú működése alatt fáradhatatlan munkásságával a legszélesebb körök elismerését vívta ki magának. Temetése január 31-én nagy részvét mellett folyt le.

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

Ú J K Ö N Y V E K

BERKÓ SÁNDOR: AZ ÖRDÖG KÖPENYÉBEN (Versek, Budapest, 1940). Berkó Sándor a legfiatalabb nemzedék tagja, 21—22 éves ember. Hogy ma költő tudott maradni, maga is vígasztaló példája a tehetség minden akadályon áttörő csodájának. Kíváncsian lapozzuk át most megjelent első kis verseskötetét: vajjon mit mondanak a mai fiatalok? Először is az tűnik szemünkbe, hogy Berkó erőlködés nélkül költő. Lírája sokhúrú. Van hangja szerelemre, családiasságra, a természet hangulataira, szociális érzésre, a lélek magábaszállására (csak azt nem akarja még észrevenni, hogy sorsa összefügg zsidó voltával is). Meglepően könnyű kézzel kapja el a legillőbb belső rezzenéseket s amit meglát, ugyancsak könnyen és sallangtalan egyszerűséggel avatja verssé. Hogy látja a világot? Egy egész tönkretett ifjúság fájdalma sír fel címadó szép költeményében: „Anyám szeméből kék mosoly úszkált gyerekszememben, apám szívéből rózsafát hajtott a dal szívében, meséskönyvemben véresen lakolt a Rossz s Kegyetlen. — ó, gyermekségen Istene, ki átkozott el engem?” Mi reméljük, az átok sem fogja elnémitani Berkóban a költőt s előlni minden érintésre nyitva álló fogékonyságát. (k. a.)

SPINOZA-FÜZETEK. Az ezen gyűjtőcím alá foglalt füzetek sorozatában most jelent meg *D. Sabbataj: Zsidó Nemzeti Káté és Szilágyi: Palesztina* c. írása. A Zsidó Nemzeti Káté röviden és tartalmasan ismerteti mindazt, amit Palesztináról, a zsidó nemzeti otthonról minden zsidónak politikai vonatkozásban tudnia kell. A *Palesztina* című füzet pedig közli mindazt, amit föld- és néprajzi, közgazdasági, szociológiai, stb. szempontból Palesztináról mindenkinek illik tudnia.

A *Spinoza-Füzetek* célja — mint eddigi füzeteiből kivethető —, hogy a magyar zsidóság megismerje a zsidóság értékeit, történelmét, nagyjait. Tényleg, a zsidóság ezen a módon tudja csak ellensúlyozni a sorvasztó és pusztító külső nyomásokat, amelyek érik. A *Spinoza-Füzetek* belső színvonalához méltó a szép kiállítás. Olcsóságuk pedig lehetővé teszi, hogy mindenki megvehesse őket.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

KISS ARNOLD-EMLEKÜNNEP A SZENTFÖLDÖN

A Szentföldi Magyarok Egyesülete (Hitachdut Olej Hungaria) előadás-sorozatát rendez s előadókul meghívta Avigdor Hameirit, dr. Kátai Józsefet, dr. Hajdu Miklóst, Bató Jánost, dr. Szőnyi Gézárt és Giszkalay Jánost. Az előadók közül elsőként dr. Hajdu Miklóst, a dohányutcai templom Szentföldön tartózkodó előjáróját látta vendégül a Magyarok Egyesülete — Eljahu Hanavi bibliai Karmel-hegyén. a Hadaron rendezett chanuka-ünnepi estjén. Az ünnepest alkalmából dr. Hajdu Miklós héber bevezetőbeszéde után dr. Kiss Arnoldról, a magyar zsidó irodalom kilobbant fáklájá-

ról mondott megkapóan bensőséges emlékbeszédet. Előadása keretében egyébként — amelynek Kol kore min hagylut: Hangok hazulról volt a címe és témája — dr. Hajdu Miklós ismertette a magyar zsidóság szerteágazó feladatait s kötelességeljesítésében való rendíthetetlen hűségét. A nagyszerű előadás után a magyarok nevében Waldner Mór elnök mondott meleg köszönetet a vendégnek, akit banketten, majd *Eisdörfer* Andor elnök szombati fogadódélutánján hálás szeretettel ünnepelt a szentföldi magyarok nagy serege.

AZ OMIKE KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSA. Az *Omike*, mint nem először, az idén is képzőművészeti kiállítást rendezett zsidó festő- és szobrászművészek munkáiból. A kiállítás március 16-ig vasárnaponként 10—2 óráig van nyitva a nagyközönség számára. Van *tárlatvezetés*, vannak *zenés teadélutánok* is a művészkiállítás termeiben, az *Omike* helyiségeiben, IX., Üllői-út 11. A kiállítás méltatására a *Mult és Jövő* még visszatér.

HALÁLOZÁS.

Dr. Balassa János fővárosi ügyvéd, volt tartalékos főhadnagy, az Országos Ügyvédotthon volt igazgatója, a Pesti Hitközség adófelszólamlási tanácsának több évtizedeken át volt elnökhelyettese, életének hetvenharmadik évében, január 26-án meghalt és január 29-én nagy részvét mellett temették el. A megboldogult néhai Ehrlich Mózesnek, a Pesti Szentegylet nagymúltú elnökének unokaöccse volt. Gyászolják özvegye és egyetlen fia dr. Balassa György ügyvéd. Ezenkívül testvérei dr. Balassa Béla orvos, dr. Hortobágyi Józsefné, dr. Halász Lászlóné és Elek Gyuláné.

ZSIDÓ HUMOR

R. KIVE POPE-ANEKDOTÁK

Korein Dezső jeles munkatársunk közölt legutóbb lapunk hasábjain szellemes anekdotákat a híres R. Kive Pope életéből. Most Löffler Vilmos úr Kolozsvárról alanti kedves pótlásokat küldte be R. Kive Poperól a Mult és Jövőhöz:

Egy társaságban R. Kive Pope elé lép egy hölgy és bemutatkozik:

— Weiszné vagyok! — És máris nyujtja feléje a kezét.

R. Kive, aki idegen nővel nem fogott kezet, nem akarva megsérteni a hölgyet, azt mondja neki:

— Elegendő nekem, kedves hölgyem, a szava, hogy ön a Weiszné. Nem kell, hogy kezet adjon rá.

*

Egy vidékről Pápára származott hitsorsos dicsekedett, hogy ő milyen vallásos hitközségből származik.

— Nálunk az emberek Jomkipurkor — hogy jobban sanyargassák magukat — borsót tesznek a pantofflijukba és azon állva imádkoznak egész nap.

— Ez semmi — válaszol R. Kive —, nálunk, Pápan az emberek a templomban még egy közönséges szombaton is „tükön“ állnak...

Felölős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felölős: Bánó Lehel igazgató

Engedélyozve: 20700/1938 XII M. E. sz. alatt

A kitünő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban
házhoz szállítva is. Lakodalmakat vállal
elsőrendű kivitelben. Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 1/B

Telefon: 1-238-43

A Pesti Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet előjárósága, választmánya, képviselőtestülete és tisztviselői kara mély megilletődéssel jelentik, hogy

KARDOS ERNŐ ÚR

a Pesti Chevra Kadisa nyug. igazgatóhelyettese

január 29-én, tevékeny életének 63. évében, rövid szenvedés után elhunyt. A Megdicsőült több mint négy évtizeden át fáradhatatlan szorgalommal, hűséggel és odaadással szolgálta együletünk és intézményeink nemes feladatait. A nagyérdemű főtisztviselőt a Chevra Kadisa saját halottjának tekinti és a Boldogult hült tetemei január 31-én, pénteken délelőtt fél 12 órakor helyezték a rákoskeresztúri izr. temető halottasházából a Chevra Kadisa által felajánlott dízsírhelyen örök nyugalomra.

Legyen áldott emlékezte!

A GOLDZIHHER IGNÁC THEOLÓGIAI TÁRSASÁG a Goldmark-teremben nagyszerű chanuka-ünnepélyt rendezett. Dr. Herzog Sándor, a GITT elnöke mondta az ünnepi beszédet. Herskovits Béla, a Csáky-utcai templom főkántora egyházi dalokat adott elő, Zengő-Singer Ibolyka hegedűművész nő saját szerzeményű Móauz cur-ját játszotta, Szigeti Jenő zsidó legendákat mondott el, Rózsa Vera jiddis dalokat énekelt, Róna Marianne és Rózsa Mária zsidótárgyú költeményeket szavaltak, Kóbor Noémi „Éliás házában“ c. novelláját olvasta fel, Ney Dávid zsidó operarészleteket énekelt Kuti Sándor karnagy kíséretével. Dr. Reichmann Győző és Günsberger Ferenc zárószavai fejezték be a szép ünnepélyt.

BARÁT ENDRE-EST A BETHLEN-TÉREN. A VII. izr. ifjúsági csoport január 5-én rendezte meg lapunk munkatársa, a kiváló író tiszteletére ünnepi műsoros estjét. Kelen Dóra, Horváth Ferenc, Fellegi István interpretálták Barát Endre műveit, Herz Lilly zongorázott, majd a szerző maga olvasott fel nagy hatást keltve. Dr. Ballagi Ernő, a kiváló publicista méltatta Barát Endre költői jelentőségét.

A MINOSZ irodalmi délutánt rendezett február 2-án, vasárnap a Goldmark-teremben. Baracs Marcellné elnökné asszony üdvözölte a közönséget, majd Barát Endre tartotta meg előadását „Költő és közönség“ címen. Kelen Dóra és Szigeti Jenő szavaltak, Ney Dávid és Relle Gaby énekeltek a pompásan sikerült irodalmi esten, melynek bevételét a zsidó művészek és írók támogatására fordították.

MUNKAKÉPTELEN BETEG öreg ember a nemes-szívűek pártfogását kéri. Szíves adományok Herlinger Samu, Szabolcs-u. 11., II. 43 címre küldendők.

Takarékos családok
olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárúk.
Kelengyék, kötöttárúk es női konfekció

Használt ruhát,
mindennemű tárgyat megvesz, Ia szövetre becserél
Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26. T. 141-467

J. BUDKO HALÁLA. A legnagyobb zsidó grafikusok és festők egyike hunyt el az ősszel Jeruzsálemben. Josef Budko 1888-ban született Plonksban, majd Berlinbe került és Hermann Strucknak, a nagy zsidó grafikusnak tanítványa lett. Évekig a grafikát művelte és Budko nevének hallatára elsősorban lehelletfűnomságú grafikai lapjaira gondolunk, hagada-illusztrációira és a zsidó ünnepek rézkarc-ciklusára. A 20-as évek vége felé tért át a festészetre. Festményei monumentálisak és az igazi keleti zsidó atmoszférát tükröztetik. Budko utóbb Jeruzsálembé költözött és 1934 óta a jeruzsálemi Becállél képzőművészeti főiskola igazgatója volt. Most ősszel halt meg és az új-zsidó művészetben pótolhatatlan ürt hagyott maga után. (Dr. M. E.)

ELJEGYZÉS

Weisz Erzsike és Löwinger Jenő, Érsekújvár, jegyesek.

HÁZASSÁGOK

Lang György, a Zsidó Tribuna főszerkesztője és Fürst Lujza Lea Belgrádban január 19-én házasságot kötöttek.

Gelb Vilmos Nagyvárad, Leichtmann Olga Margitta, december hó 25-én Margittán házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁSOK

Kurzweil Sándor festékgyáros áldásos életének hetvenkilencedik évében elhunyt. Gyászolják: felesége, gyermekei, vejei Szerb Sándor és Korda Artur és kiterjedt rokonság.

Germanus Sándor volt bőrnagykereskedő, a Börkereskedők Egyesületének évtizedeken át volt alelnöke, Budapesten elhunyt.

SIRKŐVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Ami a szülőkét legjobban érdekli
**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Hajszálok végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):
„Miracle“ szőrtelenítőszer
vagy „Miracle“ szőkitőke-
nőcs.

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozmeti-
ka vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítványképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V. Csáky-utca 7. II. em.

Telefon: 1-244-55

Lelkiismeretes munka

Prima referenciák

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon 110-114

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ
PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

EZÜST

DÍSZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
TELEFON: 143-528

RAKTÁRON LEVŐ

síremlékek

mélyen leszállított áron

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79 (Pálffy-tér mellett)

Telefon: 35-15-81

Mindent megtalál nyolc házban levő
raktárainkban

Használt és új

iroda
lakás
antik

BUTOR

vétel
eladás
csere
kölcsönzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáli szőnyegek
Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
Telefon: 137-842, 135-869.

tökéletes

KLISÉ

König és Bayer

WESSELÉNYI-U. ES ALMÁSSY-TÉR SAROK
VII. CSÉNGERY-UTCA 1.

T: 135-991